

bem nenarušovalo nahlížení na tento christologický cyklus jako na jedinečný „dílek“ do skládanky poznání nástenného malířství první poloviny 16. století v českých zemích.¹¹

Wall Paintings in the Chapel of the Thurn Palace of Lipnice Castle Summary

In 2011, unique wall paintings from the first half of the 16th century with Christological motifs were discovered on the first floor of the so-called Thurnovský Palace of Lipnice Castle in the so-called second castle chapel. The related architectural context of this entire block of the north-western wing of Lipnice Castle (including the discovery of the coats of arms of Burian II. Trčka of Lípa and Catherine of Lichtenburg in the window niche of the north-east corner room), especially the Gothic hall adjacent to the chapel, allow perhaps to date the paintings more precisely to the 1520s-30s. The colouring and workmanner with space corresponds to the style of the so-called Danube School. In these wall paintings we thus undoubtedly encounter an early example of the reception of early Northern Renaissance painting (the influence of graphic templates by Lucas Cranach Sr., Albrecht Dürer or painters of their circle) in high artistic quality and at the same time an iconographically unique eschatological cycle of Protestant patronage. The paintings form a meaningfully coherent ensemble. Christ's sacrifice on the cross (the Crucifixion) correlates with the threefold revelation of Christ in his divinity at different points in time (the Resurrection of Christ, the Transfiguration of the Lord, the Last Judgment/Christ the Judge). Thus, the redemptive role of Christ and his divine nature are emphasized with an overall eschatological subtext. Let us highlight the Transfiguration of the Lord on Mount Tabor in Lipnice, which is the earliest known example of this iconography in the medium of wall painting in the Czech lands; the composition still reciprocates the archetype of Byzantine icons; as a result of the fall of Constantinople (among other things), this scheme was popular in European painting in the second half of the 16th century. After 1520, Raphael's (Santi) famous composition began to dominate. Hypothetical evidence of the commissioning possibilities of the wealthy Lipnice branch of the Trčka of Lípa family is the alleged marriage double portrait of Burian II. Trčka of Lípa and Catherine of Lichtenburg dated to 1516, which before it's robbery in 1974 was in the collections of the state Castle Žleby, or the illumination of the Německý Brod gradual (illuminator Pavel Mělnický); the decorations were probably made in 1516, which was acquired for the Church of the Assumption of the Virgin Mary in Havlíčkův Brod by Burian II. Trčka of Lípa. The Christological motifs contained in the gradual draw their inspiration directly from Albrecht Dürer's Passion cycles.

Mgr. Pavel Waisser, Ph.D.
Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra dějin umění
pavelwaisser@upol.cz

Eva Vojkovská

PŘÍSPĚVEK K STAVEBNÍM DĚJINÁM JABLUNKOVA OD KONCE 18. STOLETÍ DO POČÁTKU 20. STOLETÍ

Abstract

The study deals with construction events in Jablunkov from the end of the 18th century to the beginning of the 20th century, demonstrated on selected examples of buildings. It captures the urban development of the town and characterizes the layout of the houses. The study describes the original attic wooden houses of the Carpathian type and the brick buildings in the square. It then explains the work of builders and describes their buildings in the town. The architecture of Jablunkov created an interesting complex of wooden folk architecture as well as urban brick architecture.

Keywords: Těšín Silesia, Jablunkov, urbanism, building development, town house, wooden architecture, building styles, structures.

Stavebním dějinám městečka Jablunkova se odborná literatura doposud příliš nevěnovala. Cílem studie je přiblížit jeho stavební vývoj od konce 18. století do počátku 20. století na základě archivního materiálu a dochovaných konstrukcí domů. Bohužel v 80. letech 20. století došlo k velké přestavbě města, při které byly vybourány celé ulice Polská, Mlýnská a větší část Nádražní ulice. K mnohým stavbám se nedochovala stavební dokumentace, proto původní vzhled některých domů a řešení fasád známe pouze z dobových fotografií. Jejich důležitým zdrojem je publikace Antoni Szpyrce Jablunkov, která vyšla v roce 1999. Předkládaná studie charakterizuje původní typy domů a zástavbu města z daného období na vybraných příkladech domů a dochovaných stavebních plánech.

Městečko Jablunkov se rozkládá mezi potokem Lomná a řekou Olsé (Olza) v Podbeskydí ve Slezsku na důležitém dopravním spojení mezi Moravou, Haličem a Uhrami. Poddanské městečko patřilo Těšínské komoře těšínských Piastovců, kteří v roce 1532 povýšili Jablunkov z městečka na město. Po smrti Alžběty Lukrécie získali Těšínsko jako odumřelé léno Habsburkovi. Po roce 1848 sídlil ve městě okresní soud a Jablunkov patřil k těšínskému okresu.

Město Jablunkov je město rustikálního charakteru podobného slezským městům Skočov a Strumeň a svou velikostí patří ke středně velkým městům.¹ Strumeň a Skočov však měly typem založení s čtvercovým náměstím jiný charakter. Jablunkov pozdně středověkého založení má ortogonální půdorys slezského typu.² Hlavní dopravní tepny jsou dvě rovnoběžné ulice, mezi kterými bylo postaveno podlouhlé náměstí. V roce 1577 stálo v Jablunkově 41 domů, pivovar a chmelnice.³ Město nebylo nikdy opevněno, mělo však tři městské brány. Podle stabilního katastru z nároží náměstí vybíhaly ulice a k severovýchodnímu koutu náměstí přiléhal farní kostel [obj. 1].⁴

Kolem kostela se rozkládal hřbitov, který byl však kvůli výstavbě císařské silnice v roce 1789 přenesen za město.⁵ Ze severovýchodního nároží vedla ulice směrem na Návsí a Těšín,

1 Irena KORBELÁŘOVÁ, *Přepychové paláce, anebo dřevěnice s kurloky. K bydlení měšťanské vrstvy na Těšínsku v pozdně barokním období*, in: Těšínský muzejní sborník – Cieszyńskie studia muzealne 2, Český Těšín 2005, s. 159.

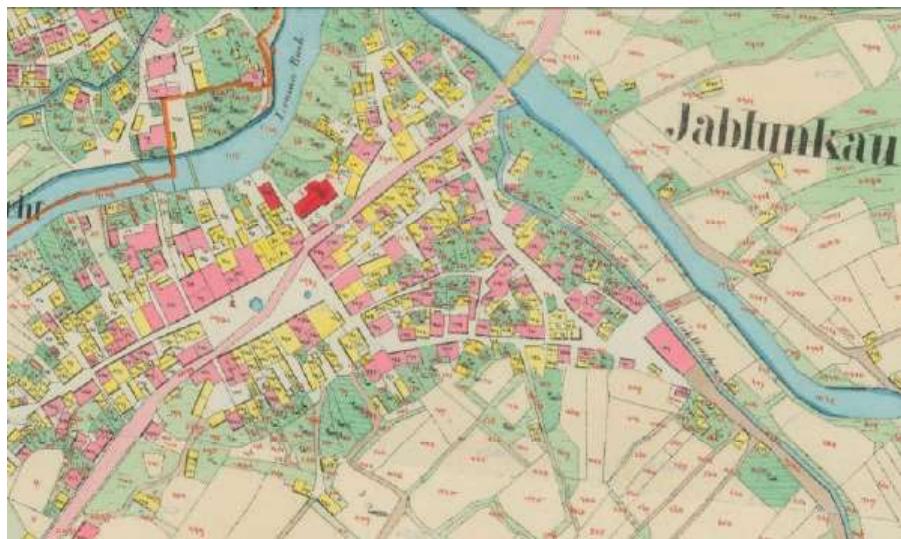
2 Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2. díl, Praha 1997, s. 548.

3 I. KORBELÁŘOVÁ, *Města na Těšínsku v 18. století*, Český Těšín 2005, s. 50.

4 Dostupné z: <https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html> [citováno ke dni 24. 12. 2021].

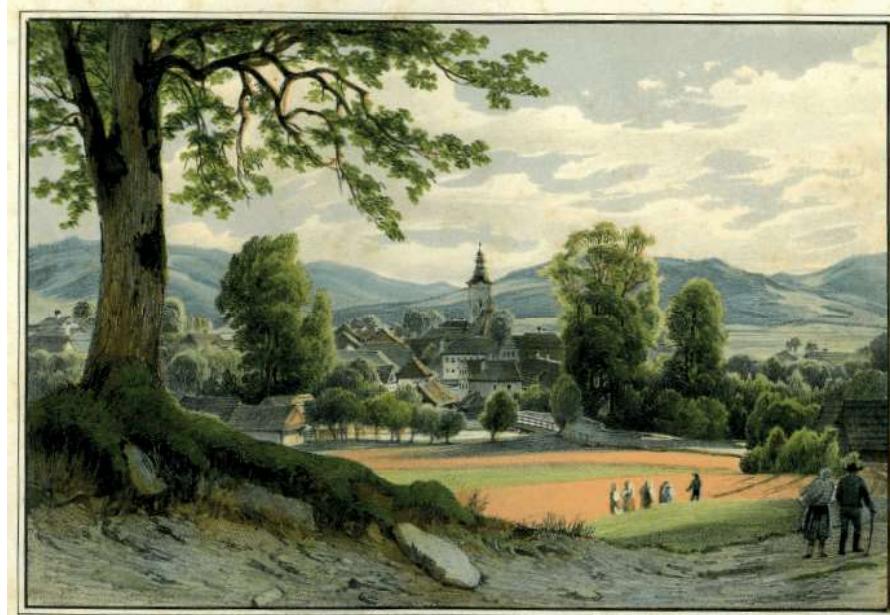
5 I. KORBELÁŘOVÁ, *Města na Těšínsku*, s. 50.

11 Nastíněné základní zpracování nástenných maleb druhé lipnické kaple mohlo být realizováno díky projektu MK ČR Gotická a raně renesanční umění ve východních Čechách (DG16P02B003) programu NAKI II (2016–2020). Jako garant celé sekce architektury, koeditor stejných výstupů aj. se na projektu podílel i Dr. Dalibor Prix, k jehož pocet je tento svazek připravován.

Obr. 1: Stabilní katastr Jablunkova.

ZAO, fond Stabilní katastr, Katastrální mapa Stabilního katastru Jablunkova, dostupné z: <http://ags.cuzk.cz/archiv/>.

Obr. 2: Veduta, litografie J. Zahradníček, rok 1848.
Muzeum Beskyd F-M, FM 21958.

později říšská silnice, a ulička k potoku Lomná mezi severním blokem domů na náměstí a kostelem. Blok domů na jižní straně náměstí a východní blok domů směrem od Návsí protínala středová ulice. Z jihovýchodního nároží vedla Polská ulice na předměstí. Náměstí na západní straně uzavíral blok dvou domů, za kterým ze severozápadního nároží pokračovala Hasičská ulice, na které stála tzv. Vyšní brána, tato ulice byla do výstavby císařské silnice důležitou dopravní tepnou do Mostů a Lomné. Od severozápadního nároží probíhá nejstarší ulička původně zv. „Kamiynica“ směrem k potoku Lomná do Bělé (Biala). Z jihozápadního nároží směřovala silnice do Uher, která byla vystavěna jako císařská silnice v roce 1798–1800. Výstavba císařské silnice ovlivnila podobu města, neboť vedla dnešní Nádražní ulicí diagonálně přes náměstí a pokračovala směrem na Slovensko.

Urbanisticky byl omezen rozvoj města potokem Lomná, za kterým se nacházela Purkrechtní Bělá, která patřila pod panskou jurisdikci. Proto se město rozrůstalo především ve východní části mezi náměstím a řekou Olší. Za východním blokem domů na náměstí ve směru od Návsí se rozkládalo východní, zvané Polské, předměstí s ulicemi Polská, Nádražní a spojnicí mezi Polskou a Těšínskou (dnešní Nádražní) ulicí Mlýnská ulice, na které stál panský mlýn a za kterou protékal Mlýnský náhon (Mühlbach). Z východního předměstí mířila cesta přes Písek a Bukovec dále do Haliče (Polksa) [obr. 2].

Zajímavým fenoménem Jablunkova je tzv. společenství, což je rozdelení domu na několik dílů do rukou samostatných držitelů.⁶ Společenství bylo typické pro těšínské obce a v Jablunkově se týkalo privilegovaných šenkovených domů i domů na předměstí. Některé domy na stabilním katastru byly rozdeleny na několik dílů. To dokládá komplikovaný stavební vývoj a také změny ve velikosti šíře parcel a domů. Například parcela dnešního domu čp. 11 na náměstí byla na stabilním katastru rozdělena ještě na dva domy. Sousední parcela dnešních domů čp. 8 a 7 byla zastavěna jedním zděným domem. K rozdelení těchto domů došlo zřejmě později, neboť dům č. 8 a 7 mají každý tři okenní osy a schodiště domů č. 8 je přístupné z vedlejšího domu. Sousední parcela byla zastavěna dvěma dřevěnými domy, které byly nahrazeny později zděným domem. Dělení domů na samostatné části ovlivnilo zastavěnost dvorních částí parcel, které musely být dobře přístupné, aby umožnily vstupy do jednotlivých částí domu a hospodářského zázemí. To vysvětluje úzké uličky mezi domy na náměstí, patrně ještě na stabilním katastru na východní straně náměstí v místě dnešního domu čp. 23. Bohužel původní dispozice domů se většinou nezachovaly. Na zadních částech parcel se stavěly zděné sklepy, některé částečně zapuštěné do země, nad kterými se v průběhu 19. století postavily zděné nadstavby pro obytné i hospodářské účely.

Tento složitý stavební vývoj způsobil nepravidelnou dispozici domů v Jablunkově. Nepravidelné půdorysy vznikaly také pozdějším spojováním domů s hospodářskými budovami či jinými objekty na zadních částech parcel během 19. století. Typická je pro Jablunkov nepravidelná uliční čára, především na Polské a Mlýnské ulici, která také tvořila nepravidelné půdorysy domů. Významně architekturu města ovlivnily požáry, hlavně v roce 1890, při kterém ze 440 domů shořelo 87.

V architektuře Jablunkova se projevilo prolínání městské zděné architektury s lidovou dřevěnou roubenou architekturou. Ve 40. letech 18. století stál ve městě jen jeden zděný dům, tzv. knížecí dům na náměstí, jinak byla zástavba dřevěná.⁷ Na katastrální mapě stabilního ka-

⁶ Tamtéž, s. 79–80.

⁷ Tamtéž, s. 50.

Obr. 3: Muzeum Beskyd F-M F01151, pohled na náměstí s původními dřevěnými domy, rok 1900.

Muzeum Beskyd F-M, F 01151.

tastru z 30. až 40. let 19. století byla na náměstí asi polovina domů zděná. V roce 1770 stálo v Jablunkově 74,7 % domů s kurlokem a komín mělo jen 20,2 %.⁸

Na náměstí původně stálý dřevěný podšíňové domy karpatského typu [obr. 3]. Těšínsko-slezský dřevěný městský dům byl roubený patrový dům s podsíní a s patrem v podkovovém štítem orientovaným na náměstí. Podsiň s dřevěnými sloupy byla otevřená.⁹ Typický byl i dům polozděný s dřevěnou podsíní, dřevěnými sloupy s točenými dříky a šitem s kabřincem. V patře nad podsíní se nacházela světnice v podkovové vysoké střechy. Štit měl vertikální bednění překryté lištami. Podšíňové domy byly postaveny původně např. v Těšíně a na moravské straně v Rožnově pod Radhoštěm. Dům měl vstup orientovaný na štitové straně a místnosti byly řazeny do hloubky směrem do dvora.¹⁰ Ve Frydku stálý domy tohoto typu např. na Hluboké ulici. Zděný dům v Jablunkově tzv. „Knížecí dům“ a nárožní zděný rohový dům (dnešní čp. 2) na náměstí u kostela měly podle stavebních plánů a popisu k náměstí podloubí. Loubí u knížecího domu však bylo zastavěno a nárožní dům (dnešní čp. 2) byl v roce 1885 zbourán a nahrazen novou stavbou bez podloubí. Podsíně dřevěných domů vytvářely charakter náměstí s podloubím. Poslední dřevěný dům na náměstí byl zbourán v roce 1924.¹¹

Mezi nejstarší domy ve městě patří „Knížecí dům“ čp. 150 (staré č. 17) stojící na nároží ulice Plk. Velebnovského (Oberthorgasse, Hasičské ulici), náměstí a podél uličky „Kammiynica“,

zvané „Česká“, v sousedství s domem čp. 14, se kterým je spojen prampouchem. Těšínská kněžna Sidonie Kateřina koupila dům v roce 1592 od vdovy po jablunkovském purkmistru Ondřeji Milochovi za 400 zlatých. V karolinském katastru je uváděn jako panský dům v držení Jana Kempného, který ho pronajímal. V přízemí byly umístěny kanceláře celního a berního úřadu a patro obýval biskupský komisař jezuita Leopold Tempes.¹² V roce 1804 podle topografie Reginalda Kneifla sídlil v panském domě polesný, který spravoval rozsáhlý lesní revír. V roce 1823 byla provedena inventarizace komorních majetků, podle které se v přízemí knížecího domu nacházela kancelář polesného, vězeňské cely a toalety. V patře byl situován byt a v zadním traktu byly stáje pro koně a sklad.¹³ Od roku 1848 působil v budově okresní soud do roku 1911. Podle plánů soudu měla jednopatrová budova již zastavěná tři pole podloubí s křížovou klenbou a jádro z 16. století, které dokládá na hlavní osu prolomený vstup do síně klenuté křížovou klenbou s jednoramenným schodištěm do patra, za kterým probíhala úzká chodba na dvůr.¹⁴ K levé straně chodby přiléhá podlouhlá místnost klenutá valenou klenbou s lunetami. Po pravé straně chodby se nacházejí místnosti klenuté valenou klenbou se vstřícnými lunetami. V zadní části dispozice jsou místnosti klenuté pruskou klenbou.¹⁵ Dům je příkladem zachovaného renesančního domu v majetku Těšínské komory v Jablunkově, který je spojen se správou a přestavbou v panské jurisdikci a dočasným panským sídlem. Svým stavebním řešením a rozlohou byl nejvýstavnější ve městě ve starém období. Dům má zachyceny další stavební etapy spojené s jeho novým využitím státní správou.

Na severní straně náměstí při severozápadním nároží naproti „Knížecímu domu“ stojí památkově chráněný dům čp. 14, parc. č. 79, který patří k nejstarší zděné zástavbě města. Jednopatrový nárožní dům má vstupní fasádu rytmizovanou šesti okenními osami. Na levé straně fasády je umístěn vstup s valeným kamenným záklenkem vedoucí do podlouhlé chodby klenuté valeně se vstřícnými lunetami. Uprostřed chodby se nachází kamenný portál s klenutým záklenkem vedoucí do sklepa a schodiště do patra. Vedlejší místnost je ukončena stlačenou valenou klenbou s trojbokými lunetami. V přední části domu je situovaná velká místnost klenutá neckovou klenbou s lunetami a další menší místnosti ukončeny valeně s lunetami. Zadní část domu je vpravo ukončena pruskou klenbou v pasech, zbylá část je plochostropá. Podle staré evidenční karty památky byly portály do sklepa dva, jeden pravoúhlý a druhý s valeným záklenkem. Jádro domu pochází z 16. století, na přelomu 18. a 19. století proběhla klasicistní přestavba. V současné době se tam nachází výstavní síň Těšínského muzea.

Od počátku 19. století začala na náměstí postupně zděná výstavba, což dokládá klasicistní tvarosloví v podobě dochovaných pruských kleneb, dispozic domů s průjezdem a dobové fotografie s klasicistními fasádami. Sousední jednopatrový řadový dům čp. 12 pochází z první poloviny 19. století. Na levou krajní osu probíhá průjezd klenutý pruskými klenbami v pasech se schodištěm uprostřed. Vstupní fasáda je členěna pěti okenními osami se šambránou a lizénami. V suprafenestře je secesní dekor a v přízemí pásová rustika. Vedle stojí dům čp. 11, který měl podle fotografie z roku 1897 klasicistní fasádu v přízemí s pásovou rustikou a čtyřmi okenními

⁸ Radim JEŽ, *Knížecí dům v Jablunkově. Stručná historie nejstaršího objektu v nejjižnějším městě Slezska*, Vlastivědné listy Slezska 44/1–2, 2018, s. 43.

⁹ Tamtéž, s. 44.

¹⁰ Zemský archiv v Opavě (dále ZAO), fond Ústřední správy statků Knížecí komory těšínské, Těšín, inv. č. 11071, plán přestavby pro potřeby okresního soudu.

¹¹ Více o stavebně-historickém vývoji Knížecího domu Ondřej HANIČÁK – Radim JEŽ, *Knížecí dům v Jablunkově. K historii, stavebnímu vývoji a architektonickým souviseštem objektu*, Těšínsko 63/2, 2020, s. 19–58.

⁸ Věra TOMOLOVÁ – Ivo STOLAŘÍK – Jaroslav ŠTIKA (edd.), *Těšínsko, Obydlí, oděv*, Muzeum Těšínska 2000, s. 41.

⁹ Václav FROLEC, *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1974, s. 286.

¹⁰ I. KORBELÁŘOVÁ, *Přepychové paláce*, s. 159.

¹¹ Antoni SPYRZ, *Architektura murowana w Jabłonkowie*, Kalendarz Śląski 25, 1986, s. 181.

osami v patře.¹⁶ Na krajní pravou osu je umístěn klenutý průjezd se šambránou s klenákem.¹⁷ Podle fotografie z roku 1937 má dům již secesní fasádu, která je na pravé krajní ose ukončena atikou. Vedle stojí patrový památkově chráněný dům čp. 8, (parc. 82), který má tři okenní osy. Podle evidenční karty nemovité kulturní památky se nachází v přízemí necková klenba s 12 pětibokými lunetami s kruhovým dekorem uprostřed a v zadní části domu pruské klenby. Chodbou z vedlejšího domu vede dřevěné schodiště osvětlené světlíkem do patra.¹⁸ Vedlejší dům čp. 7 měl původně bohatou historizující fasádu členěnou třemi okenními osami. Na pravé krajní ose je umístěn rizalit s průjezdem a s oknem v prvním patře s nadokenní římsou, která byla podepřena dvěma postavami atlantů, kteří byli bohužel odstraněni. Na fasádě jsou spojeny prvky klasicistní v podobě zubořezu, šambrán, volut s prvky secese. V přízemí se dochovala pruská klenba. Vedle stojící dům čp. 6 je rovněž rytmizován třemi okenními osami a v přízemí pásovou rustikou. Podle řešení fasády bude mít klasicistní základ, nedochovaly se však vnitřní konstrukce kleneb. Následující tři domy byly na stabilním katastru zakresleny jako dřevěné, které ostupně nahradily od poloviny 19. století zděné domy. Dům čp. 4 s historizující fasádou člení pět okenních os. Místnosti v přízemí jsou klenuty pruskými klenbami a po levé krajní ose je průjezd klenutý pruskými klenbami v pasech. Sousední dům čp. 3 s klasicistní fasádou je členěn čtyřmi okenními osami, na krajní levé ose probíhá průjezd. V prvním patře byla fasáda členěna pilastry a horizontálními lízénami, v přízemí pásovou rustikou a okny se segmentovým záklenkem.¹⁹ Nárožní dům čp. 2 (původní č. 10) nepravidelného půdorysu s trojúhelníkovým štítem je situován na nároží u kostela. Podle stabilního katastru byl původní rohový dům zděný nepravidelného půdorysu a měl loubí. V roce 1886 majitelka Veronika Kuchejda nechala nárožní dům zbourat a postavit nový dům, který hraničil s pozemkem sousední školy. Městská rada povolila rozšíření ulice směrem od říšské ulice kolem nového domu a kostela k potoku Lomná a lávce. Nově vystavěný dům musel být z rozhodnutí zemského i okresního úřadu posunut 0,8 m dozadu od původní stavební linie, aby byl chodník 1,5 m široký.²⁰ Po dohodě se sousedem měli společnou krajní nosnou zed²¹. Podle stavebního protokolu měl být dům jednopatrový, v přízemí se nacházely 2 kvelby (Gewölbe), 2 pokoje, 1 magazin, 2 šopy na dřevo, chlív pro krávu, 2 toalety a dvůr s vjezdem. V prvním patře bylo umístěno 5 pokojů, 3 kuchyně, 1 spíše a 2 toalety. Stavitelem domu byl Franz Jesch. V roce 1908 byl vypracován stavební plán přestavby prvního patra pro potřeby třetí trídy vedlejší školy, která již neměla dostatek prostoru.²² Patro bylo přístupné dvouramenným schodištěm v zadní části domu, z kterého vedla průběžná chodba. Přední část patra vyplňovaly dvě místnosti, po stranách chodby se nacházely místnosti a kuchyň se spíží. Zadní část domu tvořily další 2 pokoje. V patře, po úpravě pro školu, byla situovaná v přední části domu třída a zbývající prostory tvořily dva byty s kuchyní učitele a šatna. Podle dobové fotografie z roku 1910 navrhl stavitele fasádu s prvky neorenesance. Na náměstí předstupuje před fasádu rizalit ukončený trojúhelníkovým štítem. Rizalit je rytmizován třemi a zbylé část fasády dvěma okenními osami s rovnou nadokenní římsou s konzolou a dekorem. Přízemí je bosované a oddělené profilovanou kordónovou římsou a je prolomeno dvěma vstupy a oknem se segmentovým záklenkem a bosovanou šambránou s klenákem. Boční

16 A. SZPYRC, *Jablunkov*, Český Těšín 1999, fotografie.

17 Tamtéž.

18 Evidenční list nemovité kulturní památky.

19 A. SZPYRC, *Jablunkov*, s. 32.

20 Státní okresní archiv Frýdek-Místek (dále SOKA F-M), fond Archiv města Jablunkov, kart. 60, inv. č. 268.

21 SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 63, inv. č. 268.

fasáda je prolomena devíti okenními osami. Naproti rohovému domu před kostelem stál zděný dům řeznické lávky řezníka Paducha.

Na protější jižní straně náměstí se nachází památkově chráněný nárožní dům s atikou čp. 18, (parc. 315), který patří mezi starší domy ve městě z klasicistního období z přelomu 18. a 19. století. Jednopatrový dům je ukončen mansardovou střechou s vysokou atikou. Vstupní fasáda na náměstí je protnuta na hlavní ose vstupem, který vede do chodby klenuté třemi pruskými klenbami v pasech. Místnosti po stranách chodby jsou klenuty neckovou klenbou s lunetami. Z boční fasády se vstupuje do zadní části domu do chodby klenuté plackami. Po levé straně chodby se nachází schodiště do patra a po pravé straně místnosti s dvěma pruskými klenbami v pasech se štukovými zrcadly. V prvním patře je situovaná chodba a kuchyň klenutá pruskou klenbou, komora valenou klenbou a zbývající místnosti jsou plochostropé. Fasáda, která se dochovala, pochází z roku 1906 a je ovlivněna secesním tvaroslovím. První patro je prolomeno okny v lizénových rámech s kruhovým štítkem obklopeným motivem suchých větví. Původně pod okny prvního patra probíhala průběžná podokenní římsa. Atika je ukončena trojúhelníkovým štítem s dvěma půdními okny v lizénovém rámu s motivem suchých větví v suprafenestře. Přízemí je členěno pásovou rustikou. Fasáda je po rekonstrukci. Vedle domu stojí památkově chráněný dům čp. 19 (parc. 314), ve kterém se dochovaly pruské klenby a segmentově valená klenba s lunetami. Podle fotografie z roku 1900 měl jednopatrový dům klasicistní fasádu s pásovou rustikou v přízemí a okna v patře se šambránou, podokenní průběžnou římsou a rovnou nadokenní římsou. Mezi přízemím a prvním patrem probíhala kordónová římsa. Dům byl postaven v první polovině 19. století. Na konci 19. století došlo zřejmě k úpravě fasády, což dokládá fotografie ze 70. let 20. století na evidenčním listu památky se secesními detaily. V současné době má dům eklektickou historizující fasádu.

Na stabilním katastru probíhala vedle domu čp. 19 středová ulička, za kterou byl situován dům čp. 23. Nyní se v místech nachází jednopatrový hotel Bullawa, který sousedil s domem čp. 24. V místech domů čp. 23, 24 a 26 stálý podle dochovaných fotografií z roku 1900 původní dva dřevěné a jeden polozděný patrový dům s podsíni staršího založení, u kterého před polovinou domu předstupovala dřevěná podsíň podepřená dřevěnými sloupy s točenými dříky.²² Sousední dům čp. 24 byl dle fotografie přízemní dům s vysokou sedlovou střechou s podsíni podepřenou dřevěnými sloupy. Vedle byl vystavěn dřevěný dvojdům čp. 23 se dvěma sedlovými střechami s podsíni s dřevěnými sloupy s točenými dříky. Dům patřil obchodníkovi Johannu Eisenbergovi na počátku 20. století. Domy známe pouze z fotografií, nedochovala se stavební dokumentace. Po roce 1905 byly dřevěné domy čp. 23 a 24 zbourány a na místě byly postaveny podle plánů stavitele Ludwika Kametze zděné, kterým se budeme více věnovat níže. Dům čp. 28 na náměstí a Polské ulici byl zakreslen na stabilním katastru jako dřevěný. V roce 1900 byl tento dům již zděný.

Východní blok domů na náměstí tvoří jednopatrový dům čp. 30 s polopatrem. Klasicizující fasáda je rytmizována čtyřmi okenními osami a na krajní levé ose je umístěn průjezd. Sousední dům čp. 31 má podobné řešení, dům však získal historizující fasádu se secesními prvky. Při levé krajní ose je průchod klenutý valenou chodbou umístěný v místě původní středové uličky, která je zakreslena ještě na stabilním katastru. Vedlejší dům, v místě dnešního čp. 34, byl původně jednopatrový s okenními osami 2 + 1 + 2 a balkonem na hlavní osu v prvním patře. Podle fotografie z roku 1910 měl dům neorenesanční fasádu s okny se šambránou rovnou nadokenní a probíhající podokenní římsou a bosáží v přízemí. Na fotografii z roku 1935 měl dům secesní fasádu. Původní nárožní dům k Nádražní ulici stál vedle dnešního domu čp. 34 a měl

22 A. SZPYRC, *Jablunkov*, fotografie z roku 1897, s. 3, fotografie náměstí z roku 1917.

skosené nároží a boční fasádu do Nádražní ulice. Podle fotografie z roku 1910 byla fasáda nárožního domu rytmizována na náměstí třemi okenními osami s okny se šambránou, pilastrovou a suprafenestrou se segmentovou římsou. Fasáda byla ukončena nízkou atikou. V prvním patře na hlavní osu byla situovaná nika nad kordónovou římsou, která odděluje patro od přízemí s pásovou rustikou.²³ Dům byl zbourán a na jeho místě je rozšířena Nádražní ulice.

Na západní straně náměstí se nacházely původně dva domy. Na místě dnešního domu č. 16 stál dřevěný podstátný dům s podsíni s dřevěnými sloupy a síní v patře s balkonem. Dům byl v roce 1898 nahrazen dvoupatrovým domem od stavitele Ludwika Kametze. Vedle byl zděný jednopatrový dům ukončený sedlovou střechou (staré č. 98). Podle dobové fotografie z roku 1897 měl klasicistní fasádu či pozdně barokní fasádu.²⁴ Jednopatrový dům byl ukončen polovalbovou střechou s dřevěným štítem. Dům byl rytmizován okny, pilastrovou a kordónovou římsou. Byl zbourán a nedochovala se stavební dokumentace.

Domy na náměstí jsou dokladem stavebního vývoje v průběhu 19. století, který byl ovlivněn dobovými slohy na regionální úrovni, především klasicismu a neorenesance. Společně s dřevěnou architekturou měšťanských domů tvořily zajímavý a cenný celek.

Náměstí zdobila kašna a barokní socha Panny Marie z roku 1755. Socha byla druhotně spojena s kašnou. Na náměstí byla postavena v roce 1798 vodní nádrž, tzv. cisterna pro vodu, která je zakreslena na stabilním katastru.

Radnice a obecní hostinec z konce 18. století, nové čp. 145, na říšské silnici (dnes Dukelské) patří mezi nejstarší domy ve městě. Městský hostinec a zastávka na císařské silnici (Gast und Einkehrhaus) byl zřejmě postaven v souvislosti s výstavbou říšské silnice do Uher. Podle popisu budovy z roku 1901 se v přízemí nacházela předsíň, velká kancelář pro starostu, velká kancelář pro řediteli spořitelny, zasedací sál a v zadní části vězení. V prvním patře byl umístěn velký sál.²⁵ Radnice sídlila v domě do postavení nové budovy radnice v roce 1904 a využívala v přízemí dvě kanceláře, sál, východně na jih situovanou místnost a kuchyň v prvním patře.²⁶ Zbývající prostory patřily k hostinci, který město pronajímal. Z pachtovních smluv víme, že např. v roce 1860 si ho pronajmul Jakob Gold, v letech 1889 až 1895 Franz Sikora, v roce 1898 užívala lokál těšínská komora. V letech 1909 až 1939, kdy již stála nová budova radnice a spořitelny, si hostinec, celé přízemí, sklep a hospodářské zázemí pronajímal Wilhelm a Julie Rosenberg z Czechovitz u Bílska a Julius Rosenberg.²⁷ Původně obecní hostinec, zastávka u silnice a sídlo radnice je jednopatrová budova ukončena mansardovou střechou. U hostince stály stodoly a zázemí pro koně a dopravní prostředky. Podle dochovaných konstrukcí a dispozice domu je na hlavní osu situovaná chodba klenutá pruskými klenbami v pasech se tříramenným schodištěm uprostřed. Po pravé straně chodby se nachází místnost klenutá neckovou klenbou s pětibokými lunetami a za ní místnost ukončená pruskou klenbou. Po levé straně jsou situovány dvě místnosti s neckovou klenbou s pětibokými lunetami. V prvním patře jsou místnosti s rovnými stropy a klenutá chodba. Sklep domu je klenutý dvěma zděnými valenými klenbami a celo klenby je kamenné. Vstup do sklepa je rámován kamenným ostěním. Dochoval se původní krov mansardové střechy se stojatou stolicí. V plných vazbách jsou sloupky na vaz-

23 Tamtéž, fotografie z roku 1910, s. 32.

24 Tamtéž, fotografie z roku 1897, s. 30.

25 SOkA F-M, fond Archiv města Jablunkov, inv. č. 5; Eva VOJKOVSKÁ, *Výstavba budovy nové radnice v Jablunkově podle návrhu vídeňského architekta Rudolfa Krausze*, in: Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 15, Frýdek-Místek 2018, s. 45.

26 SOkA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 54, inv. č 261.

27 Tamtéž.

ném trámu nesoucí středovou pozděnici. Šikmá vzpěra vede skrz sloupek a podepírá hambálek. Krov je podélně zpevněn pásky. Jalové vazby mají pouze hambálek. Přízemní přístavba k zadní fasádě pochází z roku 1936.²⁸ Vstupní fasáda je rytmizovaná okny se šambránou a kordónovou římsou mezi přízemím a patrem. Na hlavní osu je umístěn rizalit se vstupem, který je ukončen trojúhelníkovým štítem.

Další typ zděného domu v Jablunkově je dům č. 43, který byl postaven při říšské silnici, na dnešní Nádražní ulici. Patří k nejstarší zděné zástavbě ve městě a pochází z přelomu 18. a 19. století. Jednopatrový zděný řadový dům byl ukončený mansardovou střechou s polovalbou. Hlavní fasáda do ulice je rytmizovaná čtyřmi okenními osami. Podle fotografie ze 40. let 20. století bylo přízemí bosované.²⁹ Okna se šambránou s ušima a klenákem s volutou a střapci byla v lizénových rámech v rytmu 1 + 2 + 1. Štít ve tvaru lichoběžníku rámoval lizénový rám s dvěma okny. Na pravou krajní osu byl v přízemí umístěn vstup se segmentovým záklenkem. Podle evidenčního listu památky probíhá na levou krajní osu klenutá chodba se schodištěm.³⁰ Místnost do ulice je klenutá neckovou klenbou s pětibokými lunetami a s rámováním s vpadlinami se štukovým zrcadlem a zadní místnost je také zaklenuta neckovou klenbou s pětibokými lunetami. Chodba a místnosti po její levé straně jsou zaklenuty plackami.

Domy patří ke klasicistní výstavbě z doby přelomu 18. a 19. století, což dokládají klenby a dispozice domu. Zajímavé jsou neckové klenby s pětibokými lunetami, které se stavěly již v baroku.

Po pravé straně sousedil dům č. 43 s patrovým domem s valbovou střechou a fasádou členěnou okny se šambránami a kordónovou římsou mezi přízemím a prvním patrem. Před domem byl situován původně kamenný kříž.

Církevní stavby

Významnou architektonickou dominantou města je farní kostel Božího těla, jehož patronem byla těšínská komora. V roce 1619 vyhořel původní dřevěný kostel a v roce 1620 až 1624 byl postaven nový jednolodní klenutý kostel s trojboce ukončeným presbytářem.³¹ Před hlavní lodí předstupuje kamenná věž s nárožními opěrnými pilíři ukončena cibulovou střechou. K evangelijní straně presbytáře přiléhala klenutá sakristie, nad kterou byla umístěna klenutá oratoř.³² V kostele se nacházel klenutý chór, který nesly dřevěné sloupy, a prostor osvětlovala dvě malá okna. V roce 1709 byla přistavěna klenutá boční kaple s jedním oknem.³³ Kostel byl v roce 1932 přestavěn ve stylu funkcionalismu.³⁴ Před kostelem u Nádražní ulice stála původní fara,

28 Tamtéž.

29 A. SZPYRC, fotografie z roku 1897 na s. 60.

30 Evidenční list nemovité kulturní památky.

31 SOkA F-M, fond Farní úřad Jablunkov, kart. 1, inv. č. 30.

32 Evidenční list nemovité kulturní památky.

33 SOkA F-M, fond Farní úřad Jablunkov, kart. 1, inv. č. 30, inventář kostela z roku 1859. Hlavní vstup do kostela je do podvěží. Z původního kostela se dochovala hlavní loď klenutá valenou klenbou se vstřícnými lunetami s žebry a medailonem, která je dokladem pozdně renesančního vlivu a stavěla se i na počátku 17. století. Klenby nesou polosoupy a toskánskou hlavicí. Boční kaple je ukončena osmibokou kopulí. Stěny kaple jsou rytmizovány pilastrami a toskánskou hlavicí. Fasáda je členěna stupňovitými opěrnými pilíři a prolomena okny s valeným záklenkem. Nad hlavní lodí byl dřevěný sanktuusník. Původní hlavní dřevěný oltář Božího těla byl v roce 1887 nahrazen novým oltářem. V roce 1932 došlo k přestavbě kostela podle návrhu brněnského architekta Jaroslava Oplity. Presbytář byl zbourán a v místě byla postavena příčná loď s presbytářem a sakristií ve funkcionalistickém slohu. Kostel získal i nové vnitřní zařízení.

34 E. VOJKOVSKÁ, *Funkcionalistická přestavba farního kostela v Jablunkově ve 30. letech 20. století*, in: Sborník

která byla podle inventáře kostela postavena v roce 1765. Přízemí bylo postaveno z kamene a patro bylo vyzděno z pálených cihel v roce 1838.³⁵ Dochoval se nedatovaný stavební plán fary, podle kterého bylo původní dřevěné patro nahrazeno zděným.³⁶ Budova byla ukončena mansardovou střechou. Přízemí bylo klenuto valenými klenbami a jedna místnost valenou klenbou s pětibokými lunetami. Nacházela se tam kuchyň, kancelář, pokoj a archiv. Podle dochovaného plánu fary těšínského stavitele Albína Theodora Prokopa z roku 1903 byl umístěn v prvním patře byt faráře sestávající z chodby a třech nevytápěných kabinetů, ložnice a salónu.³⁷ Albín Theodor Prokop byl významný stavitelem pracující pro stavební kancelář Těšínské komory, která navrhovala stavby pro své statky. Například v Jablunkově pro parní pilu Prokop vypracoval v roce 1888 plány pro pilu, dělnické a úřední domy.³⁸ Prokop je autorem katolického farního kostela sv. Albrechta v Třinci, pracoval na zámku ve Frýdku a dalších významných stavbách. Fara byla zbourána v roce 1932 a nahrazena novou budovou fary stojící na druhé straně kostela.

Farnost spravovala také farní školu, která stála naproti kostelu. Patrová budova byla ukončena střechou pokrytou šindelem.

Významnou církevní stavbou v Jablunkově je starý klášter Alžbětinek s nemocnicí, který založila v roce 1851 sestra z těšínského kláštera Alžbětinek Bonaventura Sobotka. Klášter byl postaven u říšské silnice na Těšín v blízkosti řeky Olše. Nepraktické umístění stavby u řeky ohrožovalo budovu záplavami a také vysokou vlhkostí. Podle plánu z roku 1852 byla postavena patrová budova v přízemí klenutá pruskými klenbami v pasech a v patře ukončena rovnými stropy.³⁹ V roce 1858 byl položen základní kámen kaple sv. Rodiny, která byla dostavěna v roce 1861.⁴⁰ Kaple je klenuta pruskými klenbami v pasech s medailonem a je ukončena polygonálním závěrem. Kruchta je nesená pilíři a podklenuta pruskou klenbou. Fasáda nejstarší části kláštera získala klasicistní řešení. Přízemí od prvního patra odděluje kordónová rímsa a v patře jsou obdélná okna rytmizovaná s dvojicí pilastrů s volutovou hlavicí v lizénovém rámu. Přízemí je prolomeno obdélnými okny v nice se segmentovým záklenkem s bosovanou šambránou s klenákiem. Fasáda kaple je členěna vysokými okny se segmentovým záklenkem s klenákiem. V přízemí kaple je umístěn vstup s vraty se segmentovým záklenkem s klenákiem. V roce 1873 byla přistavěna další dvě patrová křídla kláštera a komplex získal půdorys ve tvaru U. Bohužel se nedochovala plánová dokumentace. Fasáda třetího křídla získala neorenesanční rád. Podle dobové fotografie bylo třetí křídlo rytmizováno obdélnými okny v patře s rovnou nadokenní rímsou a s průběžnou podokenní rímsou a v přízemí okny se segmentovým záklenkem. Přízemí od prvního patra bylo rozděleno kordónovou rímsou. Objekt je ukončen valbovou střechou. Podoba kláštera byla ovlivněna posláním Alžbětinek, péče o nemocné. V klášteře vedle klauzury byly místnosti pro ošetřování nemocných. V Jablunkově provozovali také mateřskou školku. Objekt je zajímavým příkladem kláštera na periferii těšínského Slezska s nejstarším klasicistním jádrem obytné části, která měla charakter měšťanského domu.

Státního okresního archivu Frýdek-Místek 14, Frýdek-Místek 2017, s. 99–117.

³⁵ SOKA F-M, fond Farní úřad Jablunkov, kart. 1, inv. č. 30.

³⁶ ZAO, fond Ústřední správa statků Knižecí komory těšínské, Těšín, inv. č. 360, sign. 1–22.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ ZAO, fond Ústřední správa statků Knižecí komory těšínské, Těšín, inv. č. 11184, sign. 117, inv. č. 11187, sign. 74, inv. č. 11174, sign. 2374, plány.

³⁹ SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 41, inv. č. 249, kolaudace z roku 1892.

⁴⁰ E. VOJKOVSKÁ, *Výstavba nového kláštera Alžbětinek s nemocnicí v Jablunkově*, in: Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 16, Frýdek-Místek 2019, s. 93–106.

Od 90. let 19. století začala být nemocnice nedostačující a nevyhovovala novým lékařským požadavkům. Chyběly koupelny, operační sály, místnost pro sterilizaci a pro infekčně nemocné. Po dlouhém úsilí byla nová nemocnice a klášter s kaplí postaveny v letech 1927 až 1932 na návštěvě nedaleko císařské silnice.⁴¹ Starý klášter byl prodán.

Dochoval se plán kaple z roku 1887 od vídeňského městského architekta W. Lewinského z firmy H. Roleder a W. Lewinsky, Architekt und Stadtbaumeister Wien.⁴² Bohužel u plánu nejsou žádné spisy. Kaple je navržena v neorenesančním slohu ukončená střechou ve tvaru zvonu. Hlavní průčelí je členěno pilastrovým rádu, které nesou římsu rytmizovanou triglyfy a metopami. Fasáda je ukončena trojúhelníkovým štítem. Vstup je lemovaný šambránou s klenákem uprostřed. V roce 1890 vypracoval stavitelem Franz Jesch plán kaple na pozemku parc. č. 3156 pana Franze Baselidese, který platil na kapli 50 zlatých. Stavitel navrhl kapli obdélného půdorysu a jednoduché průčelí ukončené trojúhelníkovým štítem sedlové střechy. Fasáda byla prolomena dveřmi s valeným záklenkem, lizénami po stranách a profilovanou krounní římsou. Tato kaple byla realizovaná.

Stavební činnost ve městě od poloviny 19. století

Ve druhé polovině 19. století se rozšířila výstavba zděných domů. K rušné stavební činnosti docházelo především na východním předměstí na Polské, Těšínské a Mlýnské ulici. Stavební činnost byla v rukou místních a těšínských stavitele.

Zděná architektura na předměstích byla inspirována lidovou architekturou,⁴³ která se nacházela například na ulici Mlýnská, domy čp. 71 z roku 1827, dům č. 77, č. 68, 80 a č. 123 z roku 1843 a dům č. 100 z roku 1838 na Polské ulici.⁴⁴ Domy měly buď obdélný, nebo čtvercový půdorys. Dům s čtvercovým půdorysem byl orientovaný štítem k ulici⁴⁵ a byl ukončen polovalbovou střechou, což dokládají dobové fotografie domů č. 72 a 77 na Mlýnské ulici.⁴⁶ Na krajní osu byl umístěn vstup s klenutým záklenkem s ostěním ze sloupku s hlavicí a v klenutí s klenákiem. Síň (chodba) byla klenutá s jednou nebo dvěma jizbami po stranách. Domy měly zděný komín.

V Jablunkově stály také zděné domy s okapovou stěnou orientovanou k ulici. Vliv lidové architektury se projevil na zděné architektuře přízemních domů v Jablunkově u hostinců a obchodů, u kterých vystupuje na okapové straně u vstupu před fasádu patrová komůrka podepřená sloupy, např. u domu č. 92.⁴⁷ Zajímavým příkladem je hostinec na „Sniegoně“ na Nádražní ulici. Podle dobové fotografie měl vstup na hlavní osu okapové strany domu patrovou zděnou komůrkou podepřenou sloupy, která vystupuje ze střechy. Zajímavé řešení měl dům pekaře Byczanského v Polské ulici, u kterého na hlavní osu okapové strany předstupoval před fasádu rizalit s arkádou a trojúhelníkovým štítem.⁴⁸ V této architektuře se projevily prvky zdobnosti šambrán, dveří a další.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 60, inv. č. 268.

⁴³ A. SPYRZ, *Architektura murowana w Jabłonkowie*, Kalendarz Ślaski 25, 1986, s. 181.

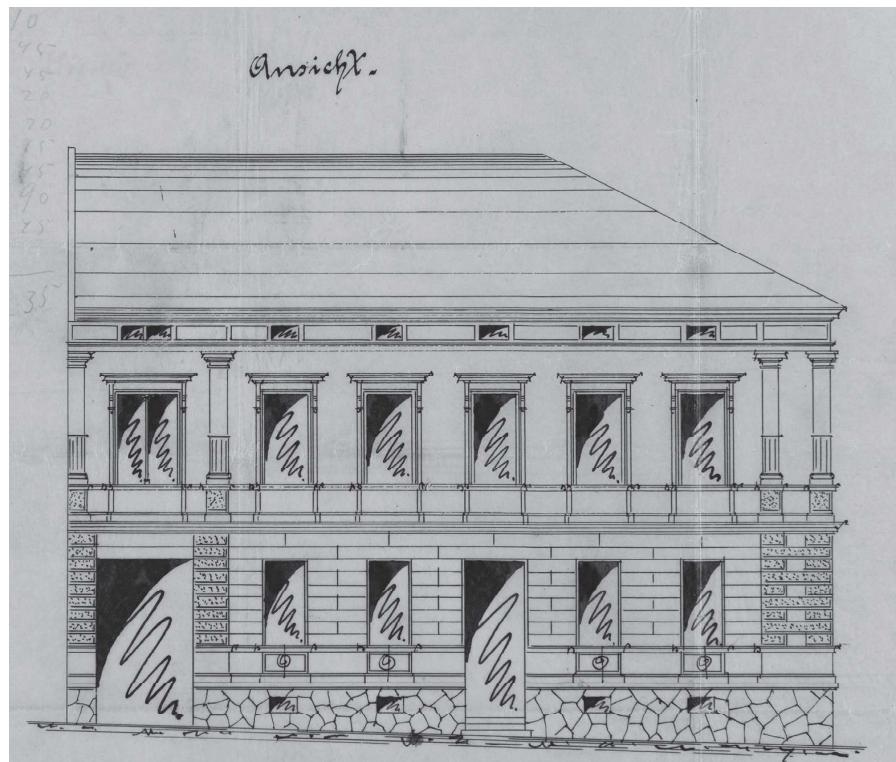
⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ A. SPYRZ, *Ludowa architektura murowana w Jabłonkowie*, Kalendarz Ślaski 24, 1985, s. 160.

⁴⁷ V. TOMOLOVÁ – I. STOLAŘÍK – J. ŠTIKA (edd.), *Těšín*, s. 52.

⁴⁸ A. SZPYRC, *Jablunkov*, s. 44.

Obr. 4: Plán spořitelny, Alois Jedecký, rok 1891.
SOKA F-M, AM Jablunkov, kart. 60, inv. č. 268.

Dochovala se stavební dokumentace domů od 80. let 19. století. Městská architektura v 80. a 90. letech 19. století čerpala především z klasicistního a neorenesančního tvarosloví. Budovy měly většinou jednodušší provinční charakter a byly maximálně jednopatrové.

V 80. a 90. letech působil v Jablunkově místní stavitel Franz Jesch, o kterém nemáme mnoho informací. Navrhoval stavby především v historizujícím klasicizujícím a neorenesančním slohu. V roce 1885 vypracoval plán domu č. 117, který stál na Těšínské ulici, dnešní Nádražní, pro pana Eduarda Kucheidu. Stavitel navrhl jednopatrový podsklepený dům se sedlovou střechou na místě zdemolovaného domu.⁴⁹ Při pravé krajní ose byla situována průběžná chodba a zároveň průjezd do dvora. Přední část domu tvořila místnost a kvelby (Gewölbe) přístupné z ulice. V zadní části se nacházela kuchyně a sklad. Uprostřed dispozice bylo podkovovité schodiště, které ústilo v patře do chodby při pravé krajní ose. Přední část patra vyplnil byt s dvěma pokoji a kuchyní. V zadní části byl z chodby přístupný další byt sestávající z jednoho pokoje a kuchyně s okny do dvora. Vstupní fasáda byla dělena pěti okenními osami, dvě krajní osy prolomily vstupní dveře. Přízemí s rustikou rytmizovaly okna se šambránou s klenákem a konzolami v parapetu. V patře s hladkou omítkou byla fasáda členěna pěti okny se šambránou

⁴⁹ SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 60, inv. č. 268.

s ušima a nadokenní rovnou římsou a s obdélným parapetem s vtláčeným kruhem. Přízemí od prvního patra dělila kordónová římsa. V roce 1886 byl dům dokončen a kolaudován.

K domu č. 41 si nechal Pavel Kischa přistavět patro podle plánu stavitele Franze Jesche. Přízemí domu mělo původní třítraktovou dispozici s probíhající chodbou uprostřed.⁵⁰ Na dvoře stály stáje zaklenuté klenbou. Stavitel spojil dva objekty v jeden dům a nově vyplnil prostor mezi domem a stájemi podkovovitým schodištěm do patra, které se rozkládalo nad původními oběma budovami. V patře z chodby u schodiště byl přístupný byt v přední části se třemi pokoji a kuchyní a zadní byt nad stájemi s kuchyní a pokojem. Hladká fasáda byla členěna okny s šambránou a rovnou nadokenní římsou. Tento typ přestavby s podkovovitým schodištěm a jednoduchým řešením fasády byl v Jablunkově typický.

V roce 1890 zasáhl město ničivý požár, který přišel ve třech vlnách. Ze 411 domů shořelo 87 obytných stavení.⁵¹ Po požáru začala obnova města a čílý stavební ruch. Byly projektovány nové ulice, např. kolmo na cestu do Návsí, a regulovány stavební linie domů.

Příkladem výstavby domu po požáru v roce 1890 bylo znovupostavení vyhořelého zděného domu č. 228. Byl postaven přízemní zděný dům s předsíní po levé straně, na jejímž konci bylo podkovovité schodiště. Podle pánu stavitele Jesche se dům skládal ze dvou pokojů s okny do ulice a zadní část vyplňovala kuchyně a spíž.⁵² Dům byl podsklepený a ukončený sedlovou střechou s ležatou stolicí. Fasáda domu s pásovou rustikou a soklem byla členěna na krajní osu dveřmi a čtyřmi okny se šambránou a parapetem. Nároží bylo zdůrazněno obdélnými vpadlinami.

V Jablunkově působili těšínskí stavitelé. Přestavba a přistavba nárožního přízemního domu panu Franze Sniegona č. 145, 146 na Těšínské ulici (Nádražní ulice) proběhla v roce 1892 podle plánu stavitele Franka z Těšína.⁵³ Dům nepravidelného půdorysu dvoutraktové dispozice měl původně tři místnosti v přední části, které byly přestavěny na dva kvelby pro obchod, k nimž byla přistavěna průběžná chodba s podkovovitým schodištěm na konci a místnost s kuchyní a spíží. Fasáda měla neorenesanční ráz s rustikou, okna se šambránou a rovnou nadokenní římsou a parapetem. Nároží bylo zdůrazněno bosáží. Nad vstupními dveřmi na krajních osách byl trojúhelníkový fronton. Dům byl ukončen vysokou valbovou střechou.

Dům na Dukelské ulici (Ungarn Gasse, Uherská ulice, Slovenská ulice, směr Mosty) č. 106 byl poškozen v roce 1890 požarem, který zničil střechu. Podle plánu těšínského stavitele Franka byla postavena nová sedlová střecha.⁵⁴ Z plánu známé původní dispozici domu, který je staršího založení. Přízemní dům měl na hlavní osu rizalit se vstupem do předsíně zaklenuté pruskou klenbou s jednoramenným schodištěm v pravé části chodby, vedle které probíhala úzká chodba klenutá valenou klenbou. Po stranách předsíně v přední části byly dva pokoj klenuté neckovou klenbou. Ve střední části uprostřed se nacházela kuchyně a po stranách pokoj a kabinet klenuté pruskou klenbou. Zadní část domu po levé straně tvořil sklep a po pravé straně sál s kuchyní. Hlavní fasáda byla hladká, prolomena okny a nárožní bosáží. Středový rizalit s rustikou byl ukončen trojúhelníkovým štítem. Dům patřil paní Fanni Frank, která chtěla sál přestavět na byt s dvěma pokoji a kuchyní.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ A. SZPYRC, Jablunkov, s. 102.

⁵² SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 60, inv. č. 268.

⁵³ Tamtéž, kart. 62.

⁵⁴ Tamtéž, kart. 60.

V Jablunkově pracoval těšínský stavitec Alois Jedek,⁵⁵ který se narodil v roce 1848 v Těšíně v rodině majitelky restaurace Central na tehdejším Demlově náměstí.⁵⁶ Působil v Těšíně, kde navrhl ve stylu neorenesance např. Německý dům. Další jeho významnou stavbou je budova nájemního domu na Hlavní třídě (dnešní výstavní budova Muzea Těšínska) pro arcivévodu Evžena, kterou navrhl v neorenesančním slohu městské palácové architektury s postranními rizality. Jedek umřel v roce 1908 v Těšíně.

V Jablunkově navrhl v roce 1891 nárožní budovu pro Towarzystwo uryczednosci a zaliczek w Cieszynie (Spořitelna), která byla postavena na místě vyhořelého domu č. 214 na Polské ulici [obr. 4]. Byla to jednopatrová nárožní budova s neorenesanční fasádou. Na levé krajní ose vstupní fasády stavitele umístil rizalit s dvojicí oken s pilastrem po stranách. Fasáda byla rytmizovaná pěti okenními osami s okny se šambránou a rovnou nadokenní římsou a s probíhající podokenní římsou s parapetem v patře. Přízemí s rustikou členila okna s obdélnou vpadelinou v parapetu. Pravé nároží bylo zdůrazněno dvojicí pilastrů s toskánskou hlavicí a v přízemí bosáží. Boční fasáda byla rytmizovaná čtyřmi okenními osami a na pravém nároží rizalit s dvojicí oken. Na nároží na levé straně boční fasády byla dvojice slepých oken. Fasáda byla ukončena polopatrem a vyloženou korunní římsou. Vedle boční fasády domu vedla stavební linie nově vytvořené ulice. Z plánů však vyplývá, že během projektování docházelo ke změnám v projektu. Na třetí okenní ose vedl vstup do průběžné chodby s dvouramenným schodištěm. Dům měl nepravidelný půdorys ve tvaru L s rizalitem pro schodiště. Po straně chodby se rozkládalo osm místností. Tento dům, nové čp. 111, ve kterém se určitou dobu nacházela i pošta (stará pošta), patřil mezi reprezentativní domy ve městě v měřítku periferie s bočními rizality, toskánskými pilastrami, které najdeme u neorenesančních budov Jedka. Dům byl bohužel zbourán.

Výstavba domu č. 215 na Polské ulici proběhla podle stavebního plánu z roku 1891 stavitele Aloise Jedka, který navrhl jednopatrový dům s probíhající chodbou na levé krajní ose se schodištěm na konci.⁵⁷ Pravou stranu vyplňovaly dva pokoje s kuchyní. V prvním patře se nacházely tři pokoje s kuchyní. Neorenesanční fasáda patrového domu měla v přízemí pásovou rustiku a bosovaný sokl. Vstupní rizalit na levé krajní ose byl zdůrazněn po stranách rohovou bosáží. Hladká fasáda prvního patra byla prolomena čtyřmi okenními osami se šambránou a probíhající podokenní římsou. Okno v rizalitu bylo zdůrazněno trojúhelníkovou nadokenní římsou.

Typická městská přezemní zástavba na předměstí Jablunkova měla uprostřed dispozice procházející chodbu se schodištěm, po stranách chodby místnosti pro obchod nebo šenk a pokoj s kuchyní. Dům získal jednoduché řešení fasády s polopatrem a probíhající římsou mezi přízemím a polopatrem, okna se šambránou a římsami různých tvarů. Podobné řešení najdeme například u domů č. 216, 225 a dalších. Také se objevuje typ dvojdomy, na střed dvě chodby a každá chodba dva pokoje, postavené například v roce 1893. Hladká fasáda byla prolomena pouze dvojicí oken a vstupem.⁵⁸

Autorem několika staveb v Jablunkově je těšínský stavitec Fridrich (Fritz) Fulda, který se narodil ve Vítkovicích v roce 1841 v rodině stolaře Franze Fuldy. V roce 1869 si Fritz Fulda založil v Těšíně stavební firmu, ke které později zřídil kamenolomy v Hrádku, Návsí, Řece, Vendryni a Visle a cihelnu v Mostech.⁵⁹ V roce 1903 převzal firmu syn Eugen Fulda. Firma

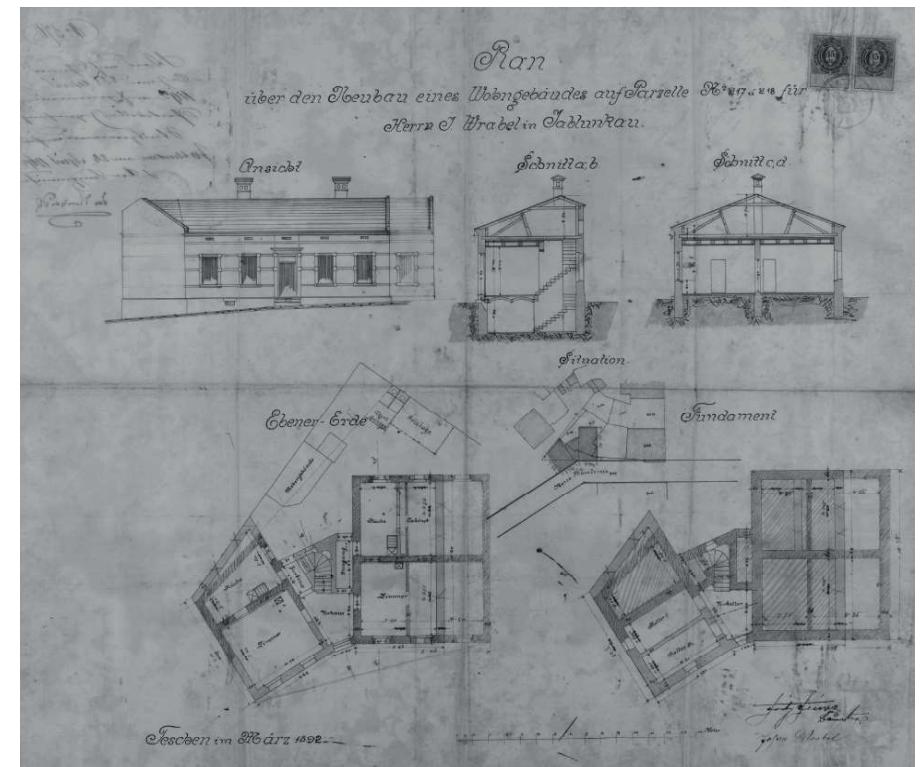
⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Radin JEŽ – David PINDUR – Henryk WAWRECKA a kol., Český Těšín 1920–2020, Český Těšín – Ostrava – Třinec 2020, s. 215.

⁵⁷ SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 61, inv. č. 268.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ R. JEŽ – D. PINDUR – H. WAWRECKA a kol., Český Těšín, s. 218.

Obr. 5: Plán domu pana Wrabela, F. Fulda, rok 1892.
SOKA F-M, AM Jablunkov, kart. 61, inv. č. 268.

pracovala pro těšínskou komoru a podílela se na stavbě Košicko-Bohumínské dráhy. Fritz Fulda se podílel například na výstavbě katolického kostela sv. Albrechta v Třinci s Theodorem Albínem Prokopem. Z veřejných staveb postavil např. Slezskou nemocnici v Těšíně či navrhl dům Anselma Schneidera nebo vlastní vilu v Těšíně. Zemřel v roce 1909 v Těšíně.⁶⁰ V roce 1892 vypracoval plán pro novostavbu domu pana Göbla.⁶¹ Je autorem domu u říšské sinice z Těšína do Jablunkova obdélného půdorysu s rizalitem pro schodiště. Jednoduchá fasáda byla členěna v přízemí s rustikou a v patře pouze průběžnou podokenní římsou s okny se šambránou s klenákem.

Fritz Fulda vypracoval plán domu pro pana Wrabela v Jablunkově. Podle plánu stavitele vytvořil dům nepravidelného půdorysu s jednoduchou fasádou horizontálně členěnou lisénami [obr. 5].⁶² Dva bloky, které svírají konkávní úhel, byly spojeny schodišťovým křídlem nepra-

⁶⁰ Tamtéž, s. 219.

⁶¹ SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 61, inv. č. 268.

⁶² Tamtéž.

videlného čtyřúhelníku s podkovovitým schodištěm. Pravou stranu domu tvořily dva pokoje, kabinet a kuchyň a levou stranu vyplňoval pokoj a kuchyň.

Zajímavé klasicistní řešení fasády od téhož stavitele získala užitková budova ledovny a sklepu (Eis- und Lager Keller) pana Zeliny. Sklad byl osvětlen dvěma řadami oken a ukončen pultovou střechou.⁶³ Fasáda byla členěna třemi okenními osami, mezi kterými byla dvojice pilastrů s toskánskou hlavicí, které nesly profilovanou římsu. Přízemí mělo sokl a pásovou rustiku. Fasáda byla ukončena korunní římsou.

Dále navrhl například přestavbu domu č. 175 a 176 pro paní Fani Thurnwald v roce 1891.⁶⁴ K nárožnímu přízemnímu domu přistavěl patro a dům ukončil valbovou střechou. Na hlavní osu z boční fasády probíhala chodba s podkovovitým schodištěm. První patro tvořily dva byty sestávající z kuchyně a dvou pokojů. Fasáda byla v přízemí s pásovou rustikou, pod okny probíhaly podokenní římsy a nad okny rovné profilované římsy. Fasádu horizontálně členily lizénové rámy.

Zajímavou stavbou ve městě byla nová hasičská zbrojnica. Původní budova byla již nevyhovující, a proto město s dobrovolnými hasiči přistoupilo k výstavbě nové hasičské zbrojnice a ustanovilo komisi pro její výstavbu. Původně se zvažovala varianta, aby se postavila budova radnice i s požární zbrojnici. Od tohoto návrhu bylo v roce 1895 upuštěno a byla postavena požární zbrojnica jako samostatná budova. Byla vybrána parcela při ulici na Lomnou. Své plány a rozpočty poslal např. stavitel z Těšína Jaroslav Kubesch, stavitel z Olomouce Viktor Mader a těšínský stavitel Fritz Fulda v letech 1888, 1895 a 1898.⁶⁵ Hasičská zbrojnica byla postavena v roce 1898 podle plánu těšínského stavitele Fritze Fuldy. Původní budovu požární zbrojnice koupila Czytelnica katolicko-ludowa. Podle plánu olomoucký stavitel Madera navrhl v roce 1888 zbrojnici jako přízemní budovu s dřevěnou věží. Těšínský stavitel Jaroslav Kubesch nakreslil v roce 1893 budovu v neorenesančním slohu s věží se stanovou střechou, fasádou s bosáží a přízemí s rustikou. Poslední patro věže bylo členěno pilastry s toskánskými sloupy a římsou s konzolami. Přízemní část budovy byla rytmizovaná vraty s valeným záklenkem s bosovanými pilasty s klasicistními detaily. Na krajní osu byl umístěn rizalit s trojúhelníkovým štítem. Budova byla obdélného půdorysu s nakoso postavenou věží v nároží. Návrh nebyl realizován. Dochoval se plán Fritze Fuldy, který byl realizován, avšak došlo ke změně řešení posledního patra věže. Byla postavena požární zbrojnica v cihelném režném zdivu. Na nároží byla umístěna kvadratická dvoupatrová věž ukončená osmibokým patrem se střechou ve tvaru helmic s vikýři. Věž byla členěna vyloženými římsami mezi patry a obdélnými okny s okenicemi. Přízemí bylo rytmizováno okny s valeným záklenkem se šambránou s klenákem a obdélnými vraty. Nároží byla zdůrazněna bosáží. Na fasádě do Hasičské ulice na levé krajní ose byl umístěn vstup v rizalitu se štítem ukončeným valeně.⁶⁶ Stavitel zvolil budovu v eklektickém historizujícím slohu s hrázděním. V roce 1914 proběhla přistavba pravé části zbrojnice. Budova byla v druhé polovině 20. století nevhodně přestavěna a v roce 2020 byla zbourána. Na jejím místě byla postavená moderní požární zbrojnica a integrované centrum.

Architektura přelomu 19. a 20. století

Také na přelomu 19. a 20. století pracovali v Jablunkově místní a těšínští stavitelé. Začínali zde působit a realizovat své stavby vídeňští architekti. Jablunkov se stává součástí architektonických soutěží publikovaných a vypisovaných v odborném tisku. Vedle historizujících prvků, především neorenesance, se v architektuře postupně prosadilo eklektické řešení fasád s prvky secese a vernakularismu, režného zdíva až k čistému slohu secese.

V Jablunkově působil místní stavitel Johann Schneider, který navrhl například v roce 1900 dvorní nadstavbu z režného cihelného zdíva nad klenutým sklepem s pruskou klenbou. Jednopatrový dům byl ukončen pultovou střechou. Nerovný terén ve svahu vytvořil tři bloky různé výškové úrovně ukončené rovnou linií vrcholu pultové střechy.

V roce 1899 zde pracoval těšínský stavitel Jaroslav Kubesch, který navrhl přízemní dům na velmi úzké malé parcele na nároží říšské silnice a vedlejší ulice.⁶⁷ Průčelí k říšské ulici stavil navrhl jako neorenesanční s rustikou, prolomené oknem a dveřmi a ukončené renesanční atikou s volutovými křídly s trojúhelníkovým štítem. Dům byl nepravidelného půdorysu se vstupem z boční fasády, uprostřed dispozice byla chodba se schodištěm. Po levé straně chodby k říšské ulici se nacházel obchod a na druhé straně dvě místnosti. Přízemní dům byl ukončen pultovou střechou. Dům je dokladem maximálního využití prostoru ve městě pro stavbu domu a zajímavého architektonického řešení minimální plochy fasády inspirované českou renesancí.

Ve tvorbě Kubeschova se postupně prosadila secese. V roce 1908 navrhl rodinný dům s dvoupatrovou dispozicí s třemi pokoji a jednou kuchyní u říšské silnice. Přízemní dům měl fasádu prolomenou dvěma okny se šambránou se secesními detaily a s podokenní římsou s parapetem. Fasáda byla členěna rustikou a drsnou omítkou, kterou odděloval keramický zdobný pás.⁶⁸

Na přelomu 19. a 20. století pracoval v Jablunkově těšínský stavitel Ludwig Kametz, který se narodil v roce 1848 v Těšíně do rodiny režbáře Ignátze Kametze. Po studiích v Opavě a Vídni se vrátil v roce 1888 do Těšína, kde založil stavební firmu. Pracoval ve stylu historismu, secese a art deco.⁶⁹ Je autorem mnoha staveb, například působil v Těšíně, kde postavil mnoho architektonicky zajímavých vil.⁷⁰ V Jablunkově navrhl zajímavý dům čp. 16 na jižní straně náměstí s nárožním arkýřem do Hasičské ulice.⁷¹ Dům si nechal postavit Emanuel a Pavla Bullawa na místě dvou původních dřevěných domů č. 99, 100, na parc. č. 343, 344 a dvorní parcely 342. Ludwig Kametz postavil dvoupatrový měšťanský dům v roce 1898 v neorenesančním slohu se secesními detaily. Podle plánu navrhl dům obdélného půdorysu se zkoseným nárožím směrem k náměstí. Fasáda k náměstí je rytmizována třemi okenními osami. Na pravou krajní osu je umístěn rizalit, ukončený atikou s renesančním štítem. Přízemí s rustikou bylo po levé straně prolomeno vstupem do kvelbu. Zkosené nároží v prvním patře zdobí arkýř s oknem se segmentovým záklenkem, v druhém patře okno s rovnou profilovanou nadokenní římsou a profilovanými pilasty kolem okna a v přízemí dvojice oken. Fasáda k ulici Velebnovského je rytmizována pěti okenními osami. Vstup do domu je z ulice Velebnovského na pravé krajní ose. Levá krajní osa je zdůrazněna rizalitem a ukončena atikou s renesančním štítem s volutovými křídly. Fasáda je bohatě zdobena suprafenestrami se secesním maskaronem, volutami, konzolami, střapci, akantovými listy, šambránami a probíhajícími podokenními římsami. Fasá-

⁶³ SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 62, inv. č. 268.

⁶⁴ Tamtéž, kart. 63.

⁶⁵ R. JEŽ – D. PINDUR – H. WAWRECZKA a kol., Český Těšín, s. 215.

⁶⁶ Ewa JANOSZEK, Willa Henrica Tarouka i cieszyńskie projekty Ludwiga Kametza, in: Těšínský muzejní sborník – Cieszyńskie studia muzealne 7, Český Těšín 2020, s. 261–270.

⁶⁷ SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 62, inv. č. 268.

Obr. 6: Dům čp. 23 na náměstí, L. Kametz, rok 1905.
SOKA F-M, AM Jablunkov, kart. 63, inv. č. 268.

da je ukončena vyloženou profilovanou římsou se zubořezem a polopatrem s obdélnými okny a lizénou. Vstup na levé krajní ose vedl do chodby ukončené podkovovitým schodištěm v rizalitu. Dům má dvoutraktovou dispozici s průchozími pokoji. V přízemí jsou situovány tři místnosti s kuchyní, v prvním patře je chodba, průchozí kuchyně se spíží a pět průchozích pokojů. V druhém patře je totožné dispoziční řešení. Dům byl ukončen krovem se stojatou stolicí. Dům poskytoval nejvyšší komfort bydlení a jeho architektura převyšovala provinční výstavbu města.

Kametz vypracoval několik plánů staveb v Jablunkově pro firmu Solcher a syn, např. noclehárny a jídelny pro dělníky továrny.⁷² Stavitel navrhl dva bloky domu spojené chodbou. V jedné části se nacházela jídelna a ve druhé rozsáhlá ložnice s jednou koupelnou. Průčeli tvořily dva domy ukončené sedlovou střechou a spojené přízemní chodbou. Fasáda byla hladká, pouze štíty byly ukončeny zdobným hrázděním s volutami a rostlinnými motivy ovlivněnými vernakulárním stylem čerpajícím z lidové architektury. Okna byla rámovaná cihlovou šambránou v horní části okna.

72 Tamtéž, kart. 63.

Kametz je také autorem domu čp. 24 na náměstí postaveném na místě zdemolovaného dřevěného domu pro pana Josefa Bullawu v roce 1906. Stavitel navrhl dům v neorenesančním slohu v přízemí s pásovou rustikou a s okny s šambránou s klenákem. Hladké první patro bylo členěno šesti okny se šambránou a trojúhelníkovým frontonem. Pod okny probíhala průběžná římsa s parapetem. V přízemí se po pravé krajní ose nacházel průjezd. Přední část dispozice vyplňovaly dvě místnosti pro biliard, v druhém traktu kuchyně a šenk a v zadní přízemní části byl umístěn hostinec. V patře bylo šest pokojů s kuchyní.⁷³

V roce 1905 stavitel navrhl sousední dům čp. 23 na náměstí pro Johanna Eisenberga. Na místě původního dřevěného domu byl postaven jednopatrový dům s valbovou střechou [obr. 6]. Dům měl třítraktovou dispozici s probíhající chodbou uprostřed a nakoso postaveným podkovovitým schodištěm v přední části domu. Po stranách chodby byly obchody a v zadní části domu byl byt. V prvním patře byly situovány dva byty sestávající ze tří pokojů, kuchyně a jedné koupelny. V domě se nacházel výtah.⁷⁴ Dům splňoval moderní požadavky bydlení. Fasádu navrhl v eklektickém stylu s prvky neorenesance a secese. Fasáda byla členěna přízemní rustikou a v prvním patře byla rytmizovaná šesti okenními osami s pilastrami mezi okny s lomenými římsami. Fasáda byla bohatě členěna probíhající římsou, parapety, pilastery a lizény, které vytvářely rámy. Jednotlivé prvky jsou zdobeny lineárními secesními motivy.

Stavitel postavil v roce 1906 jednopatrový obchodní dům pro Karla Hoffmana v Schigle u Jablunkova. V přízemí se nacházela pekárna a v prvním patře dva byty. Dům byl navržen s jednoduchou hladkou fasádou prolomenou okny s šambránou. Na hlavní osu byl prolomen vstup s oknem v patře a trojúhelníkový štíť s dřevěným hrázděním.⁷⁵

Další stavbou od Ludwika Kametze je vila pro Johanna Lorenzuka, která byla postavena na nároží naproti nové budově radnice (dnes čp. 137). Stavitel navrhl vilu nepravidelného půdorysu,⁷⁶ která je členěna na několik bloků. Patrový rizalit s polovalbovou střechou je ukončen štítem s dřevěným hrázděním a na uliční straně s dřevěným balkonem. Přízemní části byly ukončeny sedlovou střechou. Na vstupní straně nad schodištěm je situovaná osmiboká věž s hrázděním, která je ukončena střechou ve tvaru helmy. Vstupní rizalit s věží je v dolní části zdůrazněn pilastery. Vedle vstupu je umístěna otevřená dřevěná veranda. Nároží domu a rizalitu jsou zdůrazněny bosováním. Okna jsou lemována šambránou. Na hlavní osu vede chodba se schodištěm do patra. Po stranách jsou pokoje, kuchyně a jídelna. Stavitel spojil historizující prvky s vernakulárními a secesními detaily. Kametzovy obytné domy a vily mají analogie k jeho stavbám a především vilám např. v Těšíně a jiných městech. Jeho stavby v Jablunkově mají nadregionální charakter a dokládají jeho slohovou pestrost.

Stavitel M. Kabátek z Orlové navrhl pro Eisenberga vilu v Jablunkově Žihla. Na této stavbě pracoval s hmotným rozčleněním stavby s bloky a rizality s trojúhelníkovými štíty v patře, přízemní části s dřevěnou verandou.⁷⁷ Secesní vila na nepravidelném půdorysu s dřevěným hrázděním byla postavena z pohledových cihel, které evokují stavby dělnických kolonií. Fasáda je členěna lizénovými rámy a pilastery se secesním dekorem s maskaronem, věnci a žlábkováním na nárožích. V přízemí je fasáda prolomena rozumným oknem. Okna se šambránou s ušima mají rovnou nadokenní římsu. Okna se segmentovým záklenkem nad rozumným oknem jsou zdobena návojovou římsou s medailonem.

73 Tamtéž.

74 Tamtéž.

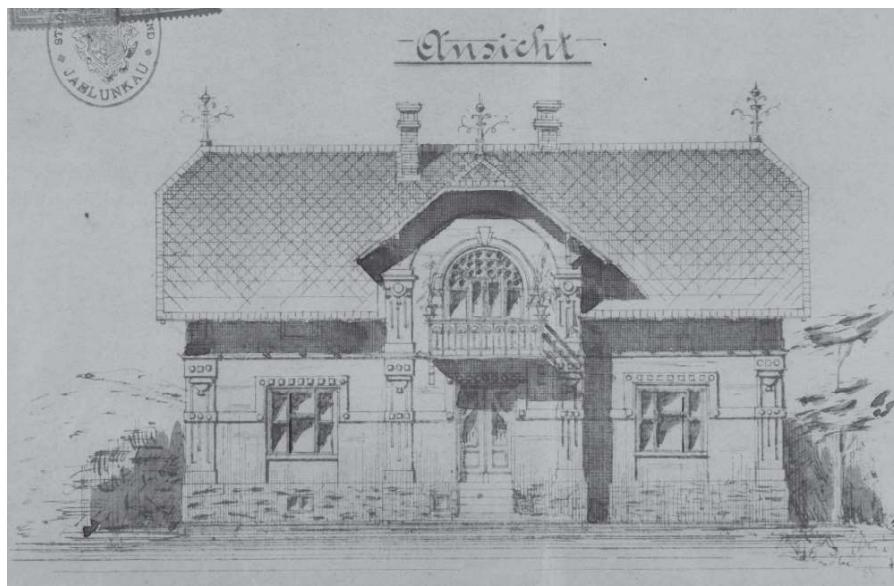
75 Tamtéž.

76 Tamtéž.

77 Tamtéž.

Pro Jabunkov vytvořil plán vily jesenický stavitel Franz Gröger (1857–1922), který je autorem mnoha staveb na Jesenicku, např. plány přestavby stolárny v Dolní Lipové, domů v Nové Vsi, přestavby české školy a domů v Jeseníku a v Domašově.⁷⁸ Pochází z rodiny stavitelů Grögrů.⁷⁹ Franz Gröger vypracoval v roce 1906 pro Jablunkov plán secesní vily Gustava Leglera [obr. 7].⁸⁰ Stavitel navrhl přízemní vilu s obytným podkrovím s polovalbovou střechou. Na hlavní vstupní fasádu umístil rizalit a na zadní fasádě rizalit pro schodiště. Na hlavní osu probíhá chodba s pokoji po stranách. Rizalit je zdůrazněn na nároží pilastry se secesními detaily s proužky, terčíky a střapci. V patře je balkon s oknem se záklenkem se šambránou s klenákem. Hladká fasáda je členěna lizénovým páskem na drsnou a hladkou omítku. Polovalbové štíty zdobí hrázdění. Fasáda je pojata v geometrickém secesním stylu. Na štítové straně je přízemí od patra odděleno kordonovou římsou.

Na přelomu 19. a 20. století působil v Jablunkově místní stavitel Franz Lehmann, o kterém nemáme mnoho informací. Podle dochovaných plánů z konce 19. století navrhoval domy

Obr. 7: Secesní vila, F. Gröger, rok 1906.
SOKA F-M, AM Jablunkov, kart. 63, inv. č. 268.

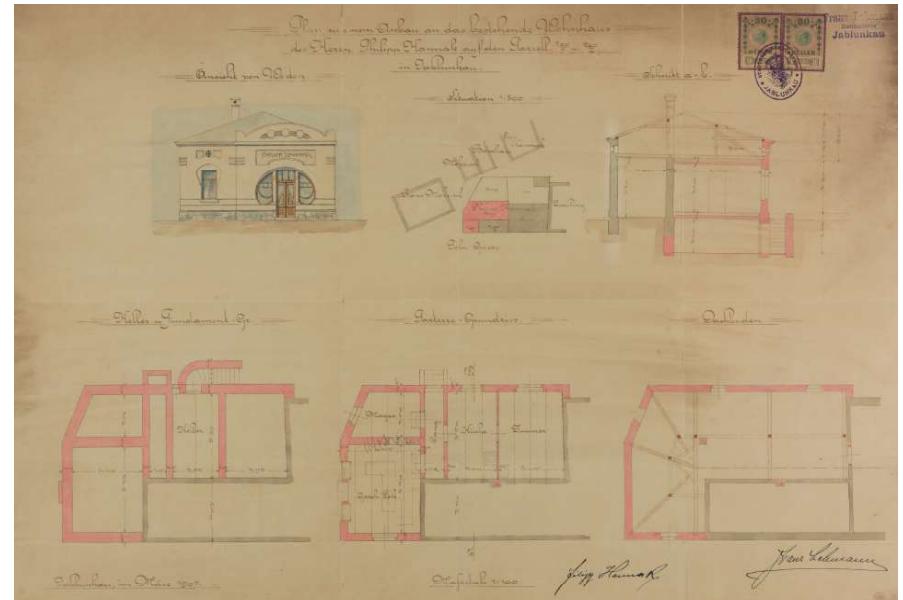
v historizujících slozích s klasickým členěním stavby s rustikou, římsami se secesními detaily. Jeho práce pokračovala do 30. let 20. století, kdy pracoval například v Návsí a Nýdku, pro které navrhl rodinné a hospodářské budovy. Ve Fryštátě navrhl dvoupatrový nárožní dům.

Příkladem domu s tradičním pojetím fasády je dům pro Bernharda Fuchse, který si nechal v roce 1903 postavit na nároží Polské a Mlýnské ulice na místě původních domů č. 206 a 207 nový

⁷⁸ Státní okresní archiv Jeseník, fondy Archiv města Jeseník, Archiv obce Domašov, Archiv obce Nová Ves a další.

⁷⁹ Pavel ŠOPÁK, *Vzdálené ohlasy. Moderní architektura českého Slezska ve středoevropském kontextu*, II. Dil, Opatov 2014, s. 133.

⁸⁰ SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 63, inv. č. 268.

Obr. 8: Dům pana Hannaka, F. Lehmann, rok 1907.
SOKA F-M, AM Jablunkov, kart. 63, inv. č. 268.

přízemní dům podle plánů Franze Lehmanna, který nakreslil dům nepravidelného půdorysu se skoseným nárožím.⁸¹ Dům měl třítraktovou dispozici s probíhající chodbou s obchodem po pravé straně a s pěti místnostmi celkem. Fasáda je členěna pásovou rustikou, pod okny probíhají římsy s parapetem a suprafenestrou s kruhy. Přízemní dům byl ukončen sedlovou střechou. Dvůr byl zastaven hospodářskými budovami a sklepem.

V roce 1904 byl přestavěn dům č. 241 pana Aloise Eisenberga podle plánu Lehmanna, který přistavěl na podsklepené přízemí s probíhající chodbou, místnostmi a obchodem první patro a rizalit pro dvouramenné schodiště.⁸² V prvním patře byla situovaná kuchyň, tři pokoje, kabinet a toalety. Fasáda byla prolomena čtyřmi okenními osami, v přízemí okna s bosovanou šambránou s klenákem a v patře okna se šambránou s klenákem a střapci v parapetu s rovnou nadokennou římsou. Fasáda s hrubou omítkou a bosovaným nárožím je členěna kordonovou římsou mezi přízemím a patrem.

V tvorbě Franze Lehmanna se postupně prosadila secese. Klasicizující členění stavby postupně obohacoval o secesní detaily. V roce 1904 navrhl Franz Lehmann opravu a přistavbu k domu Franze a Mathildy Kriegel č. 224 na Polské ulici.⁸³ Podle plánu stavitel přistavěl k přízemnímu domu novou patrovou část. Dům č. 224 byl rozšířen již jednou v roce 1891 přistavbou dvou pokojů. Na pravé krajní ose byla chodba s podkovovitým schodištěm na konci. Hladká fasáda byla rytmizovaná čtyřmi okenními osami okny se segmentovým záklenkem se

⁸¹ Tamtéž, kart. 62.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

šambránou.⁸⁴ V roce 1904 byl původní přízemní dům propojen s novou patrovou částí chodbou s podkovovitým schodištěm. V přízemí nové části se nacházela podle plánů hospoda, kuchyně a dva hostinské pokoje. V druhé variantě byl místo místností po levé straně průjezd na dvůr. V prvním patře byly umístěny čtyři pokoje, kuchyň a v podkroví dva pokoje a sušárna. Ve staré části byla navržena kuchyň, dva pokoje a kabinet. Patrová přístavba měla podle plánu fasádu rytmizovanou čtyřmi okenními osami a na levé krajní ose dvojicí oken v patře. V přízemí byla pásová rustika, sokl a okna s šambrárou a parapetem. Okna v prvním patře byla zdobena secesními geometrickými prvky v lizenových rámech a mezi okny se nacházely prvky geometrické secese. Fasáda byla ukončena korunní vyloženou římsou.

V roce 1907 vytvořil plány přízemního nárožního domu pro pana Ignatze Wertfeina na Hasičské ulici (Oberthorgasse, Velebnovského) naproti požární zbrojnici. Fasáda byla na hlavní osu prolomena vstupem a dvěma okenními osami po stranách. Dále byla členěna obdélnými plochami s drsnou omítkou s pásky a terčíky mezi okny. Vstup měl secesní ostění s terčíky a rovnou římsou v suprafenestře.⁸⁵

V roce 1907 navrhl secesní dům na Polské ulici pro Filipa Hannaka [obr. 8]. Stavitel nakreslil přízemní přístavbu půdorysu ve tvaru L se zkoseným nárožím. Pro vstup do obchodu zvolil dvoukřídlé secesní dveře se skleněným světlíkem nad dveřmi. Po stranách dveří umístil prosklené výlohy ve tvaru křídel, které tvořily se vstupními dveřmi jednotný celek. Hladká fasáda byla členěna pouze okny s kouřovou křivkou s probíhající podokenní římsou, trojicí pásků na nároží a kamenným soklem.⁸⁶

Významnou stavbou města je nová radnice a spořitelna čp. 144, která byla postavena v roce 1904 podle plánů vídeňského architekta Rudolfa Krausze⁸⁷ vedle původní radnice při císařské silnici do Uher. Městská rada vyhlásila v roce 1903 architektonickou soutěž, které se zúčastnili vídeňští architekti. Veřejné soutěže byly vypisovány také v odborném tisku, ve kterém byly publikovány i soutěžní návrhy, přestože nebyly realizovány. Dochovalo se několik soutěžních návrhů. Oficiálního výběrového řízení v Jablunkově se účastnili vídeňští architekti Karl Wolschner a R. Diedtel z Vídni, Rudolf Krausz z Vídni a autor třetího návrhu není uveden. Vítězem se stal Rudolf Krausz, jehož plány byly realizovány.⁸⁸ Wolschner a Diedtel vytvořili radnici v eklektickém stylu s výraznými prvky německé neorenesance s rizalitem s vysokým renesančním štítem a věží na vstupní fasádě. Dominuje vertikální pojetí stavby s prvky neorenesance a klasicismu. Třetí soutěžní návrh byl v neobarokním slohu. Autor nakreslil patrovou budovu s převyšeným rizalitem, který v patře prolomila vysoká okna se segmentovým záklenkem s bohatě zdobenou suprafenestrou s návojovou a segmentovou nadokenní římsou. Na hlavní osu je umístěn bohatě zdobený barokní portál. Výrazná je stupňovitá gradace střech, které vrcholí směrem ke středu, kde je ukončena věžovitou střechou.⁸⁹ V této souvislosti musíme zmínit další vídeňské architekty Ernsta Lindnera a Theodora Schreiera, kteří také vypracovali nerealizovaný návrh radnice v Jablunkově. Ernst Lindner se narodil v Ustroni. Na vídeňské akademii studoval u Karla Königa a praktikoval u architekta Karla Korna. Schreier pocházel z Vídni. Jejich tvorba byla na počátku 20. století ovlivněna neobarokem. Lindner je autorem

⁸⁴ Tamtéž, kart. 61.

⁸⁵ Tamtéž, kart. 63.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ E. VOJKOVSKÁ, *Výstavba budovy*, s. 45.

⁸⁸ Tamtéž, s. 47.

⁸⁹ SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 57, inv. č. 267, plány soutěžních návrhů.

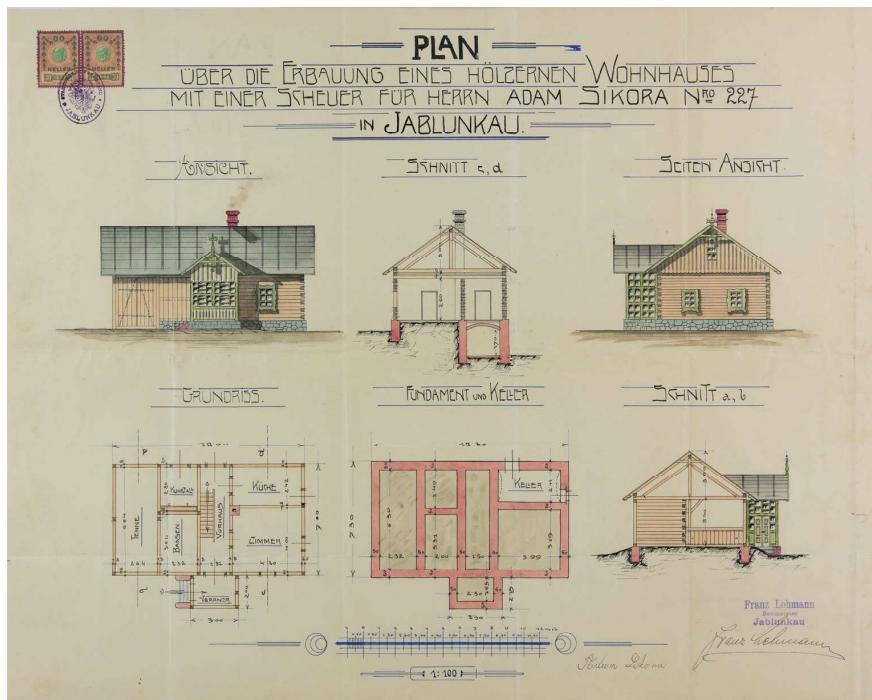
Obr. 9: fotografie vily Johanna Lorenzuka, nové a staré radnice, rok 1932.
SOKA Karviná, Sbírka obrazového a fotografického materiálu SOKA Karviná, neinventar. poř. č. 5792.

mnoha synagog, obytných domů, škol a úředních budov. Postavil například synagogu v Bílsku či v Novém Jičíně.⁹⁰ Lindner umřel v New Yorku v roce 1956.

Vítězný návrh vypracoval vídeňský architekt Rudolf Krausz (1872–1928), který pocházel z České Lípy. Studoval v Berlíně (Technische Hochschule in Charlottenburg) u Adolfa Messela a na vídeňské akademii u Karla Königa.⁹¹ V Berlíně studoval moderní architekturu a materiály. Školení u Königa prohloubilo znalosti historismu. Jeho kariéra začala v Berlíně, kde pracoval v ateliéru Adolfa Messela. V roce 1897 odešel do Vídni, kde byl zaměstnán ve firmě Fellner a Helmer, která navrhla mnoho divadel i v českých zemích převážně v historizujícím neobarokním slohu. Poté pracoval s Adolmem Oberländerem a od roku 1905 pracoval samostatně až do své smrti v roce 1928. Krausz byl všeobecný architekt, který navrhoval vily, divadla, radnice, církevní stavby a úřední a obytné domy. Jeho styl byl různorodý, prošel styly historismu neobaroka, neoklasicismu a secese. Ve své tvorbě spojil historismy s moderní architekturou. Uměl využít nejmodernější stavební technologie a konstrukce ze skla a železa. V době práce na radnici v Jablunkově pracoval také na Sommerareně v Badenu, na které použil ocelové konstrukce, sklo a nejmodernější technologie, např. pomocí elektromotoru se mohla otevřít střecha. Budovu navrhl se secesním tvaroslovím, avšak moderním členěním hmoty stavby. V roce 1904 vypracoval nerealizovaný návrh Obchodní a živnostenské komory v Ostravě. V roce 1909 vytvořil nerealizovaný plán školy v Chebu, u kterého se projevil vertikální styl neoklasicismu s pilastrami a okny, který se zcela prosadil v obchodních domů Trattnerhof

⁹⁰ Dostupné z: <https://www.architektenlexikon.at/de/1343.htm> [citováno ke dni 24. 12. 2021]; Dostupné z: <http://www.architektenlexikon.at/de/1348.htm> [citováno ke dni 24. 12. 2021].

⁹¹ WAGNER – RIEGER, Krauss, Rudolf, in: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, Band 4, Wien 1969, s. 234; Felix CZEIKE (ed.), Krausz Rudolf, in: Historisches Lexikon Wien, Band 3, Wien 1994.

Obr. 10: Dřevěný roubený dům, F. Lehmann, rok 1906.

SOKA F-M, AM Jablunkov, kart. 63, inv. č. 268.

ve Vídni.⁹² Dále nakreslil v roce 1907 nerealizovaný návrh radnice v Šumperku, kde je však postavena škola podle jeho návrhu. Pro Brno navrhl v roce 1913 Německé kasino. Je autorem nerealizovaných plánů divadel, např. v Mostě a v Ústí nad Labem. Radnice v Jablunkově pojí jako jednopatrovou budovu nepravidelného půdorysu s třítraktovou dispozicí ukončenou sedlovou střechou [obr. 9]. Schodiště umístil do rizalitu na hlavní osu v zadní části. Do prvního patra situoval divadelní sál s jevištěm. Architekt zvolil asymetrické vstupní průčelí s rizalitem, který je po levé straně zdůrazněn věží. Rizalit je ukončen obloukovým štítem. Na hlavní osu je umístěn vstup s valeným záklenkem se sloupy po stranách a s barokní supraportou. Okna v přízemí jsou se šambránou a segmentovým záklenkem se žlabkováním. Radnice byla postavena v eklektickém stylu s historizujícími prvky např. neobaroka, secese v moderním pojetí vstupní asymetrické hladké fasády s věží a okny různých velikostí a tvarů. Najdeme podobné analogie s radnicí z roku 1905 pro Weikendorf v Rakousku. Stavbu jablunkovské radnice provedl Ludwik Kamnetz. Divadelní jeviště s jevištní technikou navrhl F. B. Bretschneider z Vídne, který je autorem mnoha divadelních jevišť v českých zemích, např. variét v Karlových Varech, divadla v Moravské Ostravě, Grazu, Hamburku atd.⁹³

⁹² Zeitschrift des Österreichischen Ingenieur- und Architekten-Verein 1909/17, s. 272, návrh školy.

⁹³ E. VOJKOVSKÁ, Výstavba budovy, s. 55; SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 59, inv. č. 267.

Dřevěná zástavba ve městě z konce 19. století a počátku 20. století

Charakter domů na předměstí představovala jednoduchá dřevěná zástavba lidové architektury. V Jablunkově byly typické roubené domy postavené z tesaných půlených trámů. Vstup do domu byl na podélné okapové straně domu. Původně se v domech v 18. a 19. století nacházely kurné jízby, tzv. kurlok, který byl zaklenut a pod klenbou se nacházela pec s ohništěm a nad ní dýmník, který vyváděl kouř nad střechu.⁹⁴ Dispozice byla podélně průchodná. Na hlavní osu probíhala síň (chodba) s kurlokem, který měl vyšší světlou výšku stropu než světnice. Po stranách síň byly připojeny dvě komory, jedna byla obytná jízba a druhá skladovací místnost.

Podle plánů dřevěných roubených domů v Jablunkově byly domy na konci 19. století pro nejchudší obyvatele složené z předsíně s vyzděným komínem a kuchyňskou zdí a pokoje. Dům byl ukončen sedlovou střechou s hambálkovým krovem.⁹⁵ Časté byly zděné přístavby k dřevěnému domu. Dochovaly se plány dřevěného přízemního roubeného domu třídlínného půdorysu s chodbou uprostřed a pokoje po stranách.⁹⁶ Například v roce 1898 si nechal Adam Sniegoř postavit roubený dům od zednického a tesařského mistra Josefa Kasyrze. Dům měl zděné základy, na hlavní osu probíhala chodba s dvěma místnostmi po stranách, kuchyní a pokoj. Dům měl vyzděný komín a sedlovou střechu s hambálkovým krovem.⁹⁷

Dřevěná výstavba pokračuje po roce 1900, dochází však k dispozičním i architektonickým změnám od tradičního stavitelství. Stavitel Franz Lehmann navrhoval už od 80. let 19. století dřevěné roubené domy. Charakteristickými se staly kamenné vysoké podezdívky v přízemí, kde umístil sklep a chlév. První patro bylo dřevěné s verandou. Projevuje se zdobnost na dřevěných šambránách u oken a ostění u dveří a samotných vstupních dveří. V roce 1906 navrhl dřevěný dům na vysoké podezdívce s verandou, která byla přístupná strmým schodištěm nebo žebříkem.⁹⁸ V roce 1906 vypracoval plán dalšího dřevěného domu, kde dodržel dispozici a konstrukci lidových roubených staveb. Část domu byla podsklepena s valenou klenbou. Na hlavní osu probíhala chodba po levé straně s pokojem a komorou se zděným komínem. V přední části byla síň. Po pravé straně byl umístěn chlév a stodola. Dům byl ukončen sedlovou střechou s krovem s konstrukcí věšadla.

Další typ dřevěného domu navrhl stavitel Franz Lehmann jako podélný dům se vstupem na okapové straně, před který umístil verandu [obr. 10]. Dům stál na kamenné podezdívce. Po pravé straně průběžné chodby byla kuchyň s pokojem, a na levé straně se stodolou a vedle průjezd.⁹⁹ Okna byla lemovaná zeleně natřenou zdobně vyřezávanou šambránou stejně jako veranda.

Zajímavou stavbou je dřevěný roubený letní dům pro pana Emanuela Bullavu podle plánů Lehmana z roku 1905.¹⁰⁰ Dům pojí jako vilu s rizalitem na přední a zadní okapové straně. Dům je ukončen polovalbovou střechou. Hlavní průčelí s terasou je na levé krajní ose prolomeno vstupem. Ve štítu je dvojice oken se secesní šambránou s parapetem. Stavitel navrhl podélnou třídlínnou dispozici. V prostřední části je situovaná průběžná chodba se schodištěm uprostřed. V přízemí se rozkládá pět pokojů s kuchyní a v podkroví byly umístěny tři pokoje.

⁹⁴ V. TOMOLOVÁ – I. STOLAŘÍK – J. ŠTIKA (edd.), Těšínsko, s. 42.

⁹⁵ SOKA F-M, fond Archiv města Jablunkov, kart. 60, inv. č. 268.

⁹⁶ Tamtéž, kart. 61.

⁹⁷ Tamtéž, kart. 62.

⁹⁸ Tamtéž, kart. 63.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž.

Závěr

Architektura Jablunkova je typ podbeskydské architektury, která vytvořila zajímavý celek lidové a městské architektury. Stavební vývoj města má svůj typický charakter nepravidelných ulic s rozmanitou, někdy nesourodou výstavbou. Cenná byla originální dřevěná goralská podhorská architektura s podsírovými domy na náměstí, z kterých se bohužel nic nedochovalo. Starší zástavbu reprezentují dva zděné domy s jádrem z 16. století a zděná přestavba kostela z 20. let 17. století. Ve městě se na mnoha příkladech dochovala klasicistní výstavba především z počátku a poloviny 19. století a historizující architektura na konci 19. století. Domy měly především provinční charakter, který obohatili těšínští stavitelé a jednotlivé případy stavitelů z jiných měst. Na počátku 20. století se prosadila secese a vernakulární styl, především na stavbách vil, u kterých se nejvíce projevilo moderní členění hmoty stavby. Po roce 1905 probíhala zajímavá výstavba ve městě, neboť v roce 1911 byla postavena nová budova okresního soudu, přibývaly vily a po první světové válce a vzniku Československa byly postaveny další školy a vilové čtvrti. Počátek 20. století a období po roce 1920 nepřinesl však velký stavební rozmach a město si ponechalo svůj provinční charakter.

V 80. letech 20. století proběhla přestavba, která setřela původní stavební charakter tohoto města. Přesto se do dnešních dnů dochovaly zajímavé stavby, které si zaslouží pozornost.

Contribution to Construction History of Jablunkov from the End of 18th Century to the Beginning of 20th Century Summary

The aim of the study is to outline the development of Jablunkov architecture from the end of the 18th to the beginning of the 20th century on selected examples of buildings. The professional literature has not paid much attention to the building development of this period so far. The study is based on archival materials, photographs and preserved building structures of houses.

The article describes the orthogonal floor plan of the town and its eastern suburbs with Polská, Mlýnská and Nádražní streets and the houses at Říšská street. The study explains the phenomenon of „community“, which affected the layout of the houses and the development of the rear parts of the plots of land. It is characterized by irregular arrangement of houses, street lines and disparate street construction. In Jablunkov's architecture, wooden folk timbered architecture intertwined with the town's brick architecture. The study describes the original timber porch houses of the Carpathian type and the gradual construction of brick buildings in the square. The author described the oldest houses in the town and the construction development of the parish church and the Elizabethan monastery.

The next chapter deals with construction events and builders from the middle of the 19th century to the end of the 19th century. It briefly explains the work of builders and describes their selected buildings in the town. After that, the study deals with construction events in the town and builders at the turn of the 19th and 20th centuries.

Timbered houses were built on the outskirts of Jablunkov throughout the 19th century and at the beginning of the 20th century. The construction plans, according to which we know the various wooden buildings of the builders and their construction solutions, have been preserved.

The architecture of Jablunkov is a type of sub-Beskydy architecture that created an interesting complex of folk as well as urban architecture. In the second half of the 20th century, Polská, Mlýnská, part of Nádražní Street and two houses in the square were demolished and the town lost its original character. Nevertheless, there are interesting buildings in the town that deserve attention.

Mgr. Eva Vojkovská
Státní okresní archiv Frýdek-Místek
e.vojkovska@fm.archives.cz

Markéta Svobodová

KONTAKTY BRNĚNSKÉHO ARCHITEKTA FRANTIŠKA KALIVODY S RAKOUSKÝM VÝTVARNÍKEM RAOULEM HAUSMANNEM BĚHEM JEHO EXILOVÉHO POBYTU V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1937–1938

Abstract

In the legacy of the Brno architect František Kalivoda (1913–1971), which is stored in the Department of the History of Architecture of the Brno City Museum, there is his relatively extensive international correspondence including letters from the Austrian expressionist and „dadasophist“ Raoul Hausmann (1886, Vienna, Austria-Hungary, to 1971, Limoges, France). The correspondence relates to his years of exile (1937–1938), when, after the Nazis condemned his work at the Munich exhibition Entartete Kunst (1937) and after his longer stay in Spain, from which he had to flee for political reasons, he moved to Prague via Switzerland. He came to František Kalivoda and Brno through the architect's long-time friend László Moholy-Nagy (1895–1946). After 1933, when streams of immigrants from all over Europe came to Czechoslovakia, Kalivoda tried to help these refugees, and archival documents show that he did not stop this activity even during the occupation. Hausmann had Czechoslovak citizenship – he resided in the village of Stehelčeves near Kladno, so residence certificates related to his stay in the Czechoslovak Republic have been preserved. The first record is from February 2, 1937, residence in Prague's Vinohrady, Italská Street 12. In the column of the profession he stated: a writer. However, he did not speak Czech, he felt European and was closely associated with German or German-Jewish culture. In the Czechoslovak Republic, he met both artists from these communities or fellow emigrants (Augustin Tchinkel, Andre Steiner, Hannes Beckmann, etc.) and the Czech avant-garde. However, in letters to his first wife, Elfriede Hausmann, he often complained about „small and limited“ circumstances in Czechoslovakia. Hausmann's letters to Kalivoda are very expressive, sometimes even effusive, reflecting the depressing hopeless situation in which refugees often found themselves. The letters show an effort to apply and enforce his previous experience and various projects, from which the frequent (sometimes paranoid) accusations of his colleagues and co-workers of stealing or plagiarizing his own ideas and thoughts stem. Hausmann left Czechoslovakia in June 1938 before the Munich Agreement (he belonged to anti-fascists and anti-Nazis, his second wife Hedvika was of Jewish origin). He first travelled back to Switzerland, and, after three days, he moved to Paris.

Keywords: Avant-garde, optophonetics, architecture, Raoul Hausmann, abstract art

V pozůstatosti brněnského architekta Františka Kalivody (1913–1971), která je uložena v Oddělení dějin architektury Muzea města Brna se v jeho poměrně rozsáhlé mezinárodní korespondenci nachází mj. i dopisy od rakouského expresionisty a „dadasofa“ Raoula Hausmanna (1886 Vídeň, Rakousko-Uhersko – 1971 Limoges, Francie) [j obr. 1]. Korespondence se váže k jeho exilovým léta 1937–1938, kdy se po odsouzení svého díla nacisty na mnichovské výstavě *Entartete Kunst* (1937) a svém delším pobytu ve Španělsku, z něhož musel z politických důvodů uprchnout, přesunul přes Švýcarsko do Prahy.¹ K Františku Kalivodovi a Brnu se dostal prostřednictvím architektova dlouholetého přítele László Moholy-Nagye (1895–1946).² Kalivoda se po roce 1933, kdy do Československa přichází proudy emigrantů z celé Evropy, snažil těmto uprchlíkům pomáhat a z archivních dokumentů vyplývá, že s touto činností nepřestal ani během okupace.

Hausmann měl československé občanství – domovskou příslušnost v obci Stehelčeves u Kladna, proto se k jeho existenci v ČSR dochovaly v Národním archivu pobytové listy.

1 Ještě před svým pobytom v Československu Raoul Hausmann obesal svými pracemi *Mezinárodní výstavu fotografií*, kterou v Praze uspořádal Spolek výtvarných umělců Mánes ve dnech 6. 3. – 13. 4. 1936.

2 Oliver A. I. BOTHAR, *Sensing the Future: Moholy-Nagy, Media and the Arts*, Berlin 2014.